

ІВАН ЛЕПША

**ЖИТТЯ І СМЕРТЬ
ВОЛОДИМИРА ІВАСЮКА**

Життя і смерть Володимира Івасюка

Іван Лепша

В повісті зроблено спробу дослідити загадку смерті композитора. Це — перша і на сьогодні найбільша робота подібного плану. Автор ще за життя Михайла Григоровича Івасюка приходив до нього додому. Йому показували архіви, всіляко допомагаючи в роботі над книжкою. Повість містить чимало фактів зі слідства, яким немає ціни.

Повість була надрукована у 1994 році в журналі «Військо України» №6.

Електронна версія підготовлена
«Сторінками пам'яті Володимира Івасюка»
www.ivasyuk.org.ua

Дата генерації файлу: 18 серпня 2010 р.

Замість переднього слова

«Червону руту» вже співав увесь світ.

І, може, саме тієї миті, коли в радіо — чи телепередачі, в кафе чи ресторані, в сільській хатині чи міському парку звучала ця незбагненна мелодія, горло її автора і композитора Володимира Івасюка все тугіше затискувала удавка...

Мине довгих три тижні, львівська міліція опитає чимале число людей, котрі були особисто знайомі з митцем — чи не знає хто, де перебуває композитор? — батько, мати і сестри, як і дівчата, котрим він устиг подарувати чоловічі пестоші, не одного разу втиратимуть непрохану сльозу, з екрана, зі сцени, через супутниковий зв'язок знов і знов звучатиме, немов кличучи свого творця відгукнутися, його «Червона рута», — а він, її автор, напіввисітиме-напівстоятиме (ступня його лівої ноги буде напівзігнута, підощва й каблук упиратимуться в землю, права ж нога буде напівзігнута в коліні) на і біля сімнадцятиметрового бука у Брюховицькому лісі на околиці Львова. Напіввисітиме-напівстоятиме (мертвий, холодний і страшний!), закам'янівши, здавалося, навечно, мов закарбована у віки його «Червона рута».

Його, нарешті, помітить солдат-киргиз, і тоді тіло пісняра потрапить у довгі, нудні й неприємні посмертні тортури судово-медичних експертів, а пісні його... все ще звучатимуть над світом.

І лише в день поховання митця на Личаківському цвинтарі у Львові (царство небесне тобі, Володю!) «Червона рута» замре. Як замруть у місті Лева трамваї і тролейбуси, як замре, умите сльозами багатотисячне братство, що вийде проваджати композитора в останню путь.

Натовп замре і, заляканий компартійно-кадебістською машиною утиску, побоїться виголосити вголос прощальне слово своєму співцеві. Його, те слово, наважиться мовити поет Ростислав Братунь, щоби за кілька днів поплатитися — позбутися посади голови обласної організації Спілки письменників України (компартия вміла дуже швидко карати за непослух — вимагала ж «поховати тіло»). І це слово поетове гаряче знов розбудило «Червону руту». Однак телефонне право, яким так часто послуговувалися лідери компартії, заборонило випускати її в ефір, на люди, заборонило навіть згадувати ім'я автора з ореолом мученика.

Композитор справді набув цього ореола, бо не було в ті часи, коли саме втілювалася теза Сусллова-Маланчука про єдину спільність — радянський народ, такої необхідної гласності — передумови розвою національної самосвідомості. «Літературна Україна» надрукувала співчуття батькам небіжчика лише за кілька днів після його поховання, а львівські компартійні та комсомольська газети жодним рядком не згадали улюбленця молоді в день прощання з ним. Тож він і визрівав — ореол мученика: смерть Володимира Івасюка обростала легендами та плітками, у яких правда й вигадка перепліталися і загадково, й алогічно.

Відтак 6 червня 1979 року кілька газет західного регіону України опублікували інформацію «У Прокуратурі області», в якій зазначалося: «Встановлено, що причиною смерті громадянина Івасюка В. М. було самоповішання. Поширювані чутки про інші обставини смерті Івасюка В. М. є вигадкою».

Цій публікації ніхто не повірив, адже слідство ще тривало: воно (перший

його етап) завершилося за півтора місяці, проте тривало, вважаю, з упередженням — оголошено ж у пресі, що самоповішення, то треба було це й довести!

Якими ж вони були насправді — життя і смерть Володимира Івасюка? Про це частково (про життя і творчість) розповів батько композитора письменник Михайло Івасюк у повісті «Монолог перед обличчям сина», надрукованій у газеті «Молодий буковинець» (1987 р.), а згодом у журналі «Жовтень» (№№ 9–10 за 1988 рік). Проте він геть не торкався останніх днів життя сина (можливо, побоюювався, що в такому разі повість узагалі не побачить світ). Тож, доповнюючи оповідь батька, послухаймо спогади тих, хто особисто знав артиста, проаналізуймо суперечливі факти слідчої справи N 270, оцінімо час, коли жив і творив композитор, погляньмо на його оточення і творчість із відстані сьогодення.

Про час, про події і про себе

...І ось я знову в санаторії «Карпати», розташованому у мальовничій місцині поблизу Мукачєвого на Закарпатті. Привела мене сюди хвороба серця — наслідок, вважають лікарі, моєї поїздки у травні 1986 року в Прип'ять, де розігралася чорнобильська трагедія віку.

У Мукачєвому стрів мене головний редактор газети «Новини Закарпаття» Ільницький Ілля Іванович, з яким я працював у газетах «Комсомолец Донбасса» та «Молодь України» понад дванадцять років, а в самому санаторії — співак і музикант групи «Ритми Карпат» Віктор Чобалько. З легкої руки заступника головного лікаря санаторію Вячеслава Костянтиновича Журавльова швидко владнуються справи із поселенням.

Одразу ж ідемо з Віктором до радіовузла, де купчаться культпрацівники. Хлопці наспівують то пісню Затуловського «Забудь печаль», то Івасюкову «Червону руту». Мене це трошки дивує. «Захотілося згадати, — одказують на моє запитання. — Цікаво, як сприймуть її, цю пісню, відпочиваючі тепер...»

Дивина... Коли зазвучали перші акорди твору, котрий полонив світ понад двадцять років тому, танцювальний зал відгукнувся оплесками: люди пам'ятали пісню своєї молодості.

І згадалася нараз розповідь львівського студента Захаркіна (де трудишся нині, Вікторе?)

про перебування Володі Івасюка у таборі спорту і відпочинку Львівського державного університету імені Івана Франка, розташованому поруч із санаторієм «Карпати», та про те, що композитор (на той час уже досить відомий) виступав у санаторії, бо якомусь компартійному бонзі, котрий почув новину — популярний композитор перебуває в таборі студентства, захотілося, аби Івасюк розважив і гонорову публіку (мабуть, аби мати змогу похвалитися, мовляв, я «забезпечив» виступ артиста — то, може, вище начальство це належно оцінить!). Володимир Івасюк, розповідав студент, співав майже годину. Публіка, кажуть, мліла: треба ж такому трапитися — для неї співав сам Івасюк!

Співав весело, розкуто, задля власного задоволення. Співав так захоплено, як і в студентському таборі відпочинку, київському ресторані «Столичний» чи Івано-Франківському «Беркуті», де виходив на поміст, відгукнувшись на прохання людей, котрі впізнавали автора «Червоної руту» і бажали почути пісню у його

виконанні. Володимир Івасюк належав до тих митців, котрі, взявши акорд на гітарі чи фортепіано, вже не помічали публіки, а повністю — і розумом, і серцем, і душею — поринали в таїну музикування.

Оплески... Оплески на честь композитора, котрого немає серед нас майже чотирнадцять років.

Ні, не треба відкладати перо. Не треба боятися, що комусь, можливо, моя версія й не сподобається, треба писати! Можливо, моя праця проллє хоч якийсь промінчик світла на події, що призвели композитора до кончини, а відтак, може, примусить служителів Феміди провести повторне слідство, щоби в крайньому разі хоча б реабілітувати небіжчика: зняти із нього тавро самогубця.

Отже: 12 вересня 1992 року. Санаторій «Карпати». Корпус перший, кімната 713.

Віщування космосу

Уже із перші години з'яви Володі на землі люди заподіяли йому зло: через недогляд новонародженому закапали очі двадцяти-, а не двопроцентним розчином ляпіса — аргентум нітрікум по-медичному. І якби не вчасна допомога професора Чернівецького медичного інституту (мабуть, саме тому батьки переконали сина йти після десятирічки вчитися до цього вузу) Бориса Леонідовича Радзиховського, а також не захисний рефлекс, дарований природою (нерозумне дитя інстинктивно закрило повіки, тож ляпіс не облік очних яблук), міг би стати Володя «сліпим музикантом» чи українським Бетховеном.

Батько митця ось як описує той епізод:

«Розглядаю сина довго і жадібно, очей не можу одвести. Шукаю у ньому своїх рис. Яке ніжне це дитинча. Гладжу теплою рукою його рожеве тільце і не тямлюся з утіхи.

Моя радість тьмяніє трохи від того, що по личку, уздовж носика, пропалено дві чорні доріжечки. Це краплі ляпісу котилися з очей, залишаючи після себе чорний слід. У голові ворухиться думка, що син при своєму народженні заплакав чорними сльозами. Мені страшно від цієї думки, відмахуюсь від неї, мов од лютого шершня».

Цей випадок з ляпісом — то Божий знак, провісник майбутнього зла, завданого за життя юнака людьми. Одні не сприймали його творчість, другі заздрили його славі, третіх сердила його незалежність у судженнях та поведінці, а багатьох його сучасників просто обурював той глибокий національний дух, притаманний його пісням, дух, котрий пробуджував українство від заколисуючих дифіраблів офіційної пропаганди, що уславляла штучну спільність — «радянський народ». І всі ці недоброзичливці, як могли, шкодили таланту. Урешті-решт досягнули мети: композитора передчасно не стало.

А все це Космос віщував на зорі життя артиста. У народі існує повір'я: помічай, породіле, протягом перших дванадцяти днів кожну дрібничку, що трапляється з дитям твоїм кожного дня. Бо що не день — то життєвий цикл людини: яким буде день, таким (щасливим чи нещасливим, вдалим чи невдалим) буде й життєвий цикл твоєї кровинки. Відтак усе життя — дитини-юнака-чоловіка або

дівчинки-юнки-жінки — матиме дванадцять космічних циклів. Тривалість кожного весь час зменшується, адже з роками організм «зношується» із прогресуючим прискоренням. Розрахований же увесь цикл життя на сімдесят два роки. Якщо перший цикл триває тридцять літ, то останній — три місяці.

А народнини були такі жадані і щасливі.

«На мене нап'яли якийсь халат і впустили до палати,— згадує батько Михайло Григорович.— Торкаюсь устами зблідлого чола втомленої матері і стаю, зачарований, перед сином. Медсестра бере його обережно на руки і, зиркнувши на мене, каже:

— Натє, потримайте трохи.— Відтак додає: — А тепер ідіть звідси, бо як вас побачить керівництво, то мені дістанеться.

Я потримав на руках сина, подарованого мені долею на світанку четвертого березня сорок дев'ятого року...»

Дивовижно, але факт: великі таланти народжуються й виростають, як правило, у місцині, де раніше вже народжувалися чи жили світочі. І це, мабуть, закономірно: талант проростає в освяченому Богом місці, в тій точці, де самі космогенні сили сприяють його розквіту. Цього не усвідомлювала дитина, а батько збагнув, коли осмислював та вершив повість про свого сина.

«Хата, в якій ми мешкаємо, — знову цитую Михайла Григоровича, — збудована на тому місці, де колись зеленіла левада Михайла Воробкевича, дідуся відомого письменника і класика української музики Сидора Воробкевича. Згодом, як Кіцмань почав розвиватися, Церковний фонд поділив і розпродав ту леваду різним людям, що побудували там аптеку, поляки-ремісники звели свій національний будинок, а мій учитель Антін Борович вимурував дві гарні кам'яниці, одну для себе, а другу для доньки. Він розширив і збагатив сад Воробкевича. Повз той сад дзвінко дзюркотить потік».

Місцина, муза і доля Воробкевичів, немов осяння, наснажували хлопчика. П'ятирічним він бере до рук скрипку, а вже за два роки його ім'я з'являється у пресі.

«Не менше люблять юнаки й дівчата скрипку, яку здавна називають у народі «царицею музики», — повідомляла 14 грудня 1956 року газета «Радянська Буковина». — Ось із нею в руках на середину виходить Володя Івасюк — учень першого класу, педагог Ю. М. Візнюк. Він притиснув гостреньким підборіддям до плеча інструмент, хитнув білявою головою і зіграв «Концертино» композитора М. Бакланової, потім — «Серенаду» Ф. Шуберта. Чарівна мелодія заповонила присутніх.

— Буде з хлопчика хороший скрипаль, — стиха похвально говорять батьки».

Провидцем виявився журналіст (слава вам, літописці подій!) В. Волівач. Бо мине лише п'ять років, і та ж газета 17 червня 1961 року вмістить інформацію, що засвідчила значне творче зростання юного музиканта.

«З великою насолодою, — писала вона, — слухали присутні виступ солістів. Заслужений успіх випав на долю скрипаля — учня п'ятого класу Кіцманської музичної школи Володимира Івасюка, який виконав «Концертино» О. Губера та вальс з опери-казки Рибникова «Ялинка» разом із своїм однокласником Миколою Сторожуком і юною піаністкою ученицею четвертого класу Танею Іскрук».

Рік 1964-й. В Україні народжується, певне, найперший (про раніші повідомлень у пресі не знайшов) вокально-інструментальний ансамбль. І не у великому місті, а в містечку Кіцмані на Буковині. Звідси й назва — «Буковинка». Організував цей вокально-інструментальний ансамбль, звичайно ж він, Володя Івасюк — учень дев'ятого класу. А співали в ньому Л. Шкуркіна, Л. Сазонова, М. Калинчук, му-

зичний супровід належав — піаністці Г. Івасюк (старша сестра Володі), баяністові Є. Синьку, кларнетистові С. Клевчуку та скрипалю й гітаристу В. Івасюку.

Напередодні 25-річчя «возз'єднання Північної Буковини з Радянською Україною» колектив виступив у Києві, його концерт зняли на кінострічку й показали по Центральному (Московському) телебаченню. Отже, це був перший вихід музиканта, співака й композитора (у його творчому доробку вже були пісні «У двадцять літ», «Моя пісня», «Ласкаво просимо», «Колискова для Оксаночки») на всесоюзний екран.

Композитор-початківець, як іменували подібних до Івасюка, вже тоді філософськи осмислює значення музики у житті людини. Ось деякі думки Володі, занотовані свого часу його татом:

«Музика надає привабливості буденщині, розганяє нудьгу і загоює внутрішню кволість, породжені тупою одноманітністю».

«Коли зникає нудьга, перед очима виграє блакитне небо, зір стає зіркішим, бачимо те, що раніше не добачили».

«Додам... те, що втрачається почуття самотності — найстрашнішого з усіх почуттів. Фізична самотність приносить усілякі незручності, а духовна — страждання. Музикою людина рятується якоюсь мірою від духовної самотності».

Володимир працює. Уперто й наполегливо. Вступивши, мабуть, на бажання батьків (я вже наголошував про таку можливість), до Чернівецького медичного інституту, Бородін жив музикою і хімією, Аркас — історією України і музикою, Олесь — поезією й ветеринарією, Чехов та Вересаєв — красописьменством і медициною! — він усе більше заглиблюється в компонування пісень. І ось Лідія Відаш — цей унікальний чорнороб української естради, а в житті Володі — перша професійна співачка — записує на українському радіо його талановитий твір «Я піду в далекі гори»... Твір, до слова, народжений після підйому романтиків із дружної групи Івасюка-Відаш на Говерлу. Пісня одразу ж сподобалася слухачам, почала звучати в ефірі досить часто. І це вже була перемога. Хай невелика, але ж перемога — його пісню слухав увесь народ України.

Проте справжнім святом Івасюкової музики стали 1971-й та 1972-й роки, адже тоді його пісні «Червона рута» і «Водограй» (два роки підряд! — такого успіху не зажив жоден український не тільки самодіяльний — ох, і образливе ж слово! — а й професійний композитор, член Спілки) стали переможцями Всесоюзного телевізійного конкурсу «Алло, ми шукаємо таланти!»

До слова, Гордія Гладкого, хорового диригента з Полтавщини, котрий створив мелодію Шевченкового «Заповіту», в багатьох енциклопедичних довідниках також називали самодіяльним композитором, і це попри те, що написав він мелодію справді геніальну! Погортайте довідники минулих років — і самі пересвідчитесь в тому.

Однак найщасливішим днем у творчій біографії В. Івасюка чернівецького періоду був, безперечно, день 13 вересня 1970 року, коли з Театрального майдану міста обласне телебачення транслювало на всю Україну концерт, у якому прозвучали і його «Червона рута» та «Водограй». Пісні звучали у виконанні молоді вчительки музики Лялі Кузнецової та автора, акомпанував дуету ансамбль «Карпати» Валерія Громцева. Асистували ж таланту головний режисер Чернівецької телестудії Василь Селезінка та звукооператор Василь Стріхович. Передача зібрала на майдані тисячний натовп, на площі та сусідніх вулицях припинився автомобільний рух.

Одразу ж пісні молодого композитора стали відкриттям, сенсацією, яви-

щем. Тож не випадковим був їхній успіх і в Москві — туди привезли їх самобутні співаки Василь Зінкевич та Назарій Яремчук, виховані талановитим музикою Левком Дутківським у містечку Вижниця на Буковині в оригінальному вокально-інструментальному ансамблі «Смерічка».

«Ті, чия юність припала на другу половину шістдесятих років,— згадує Василь Зінкевич, нині народний артист України, — добре пам'ятають, як весняним вихором, стрімким птахом вилетіла в широкий світ пісня Володимира Івасюка «Червона рута». Її прекрасна мелодія, в якій органічно злилися, поєдналися сучасні ритми з кращими елементами традиційного українського співу, звучала повсюдно — з професійної і самодіяльної сцени, з голубого екрана, на студентських вечорах і сільських весіллях, у наметах геологів та прикордонних заставах... «Червону руту» люди прийняли всім серцем, бо це була чесна пісня. Це була не позичена, а ніби самим народом написана пісня, яка, без перебільшення, можна сказати, стала чи не найвищим проявом української естради, що тільки-но, зрештою, почала зароджуватися».

Успіх пісень Івасюка на телеконкурсі в Москві вилився у телефільм «Червона рута», в якому знялися друзі-соратники композитора по творчості Софія Ротару, Василь Зінкевич, Назарій Яремчук, Марічка Ісак, а також буковинські колективи «Червона рута» і «Карпати», івано-франківські «Росинка» та «Єврика». Фільм, котрий неодноразово транслювало телебачення, доводив: на Буковині народилася справжня національна вокально-інструментальна естрада, батьком якої по праву називали Володимира Івасюка, а хрещеним татом — Левка Дутківського.

Справді, на початку сімдесятих, у наближенні до свого двадцятип'ятиріччя, Івасюк уже глибинно визрів як композитор, він уже філософськи та історично оцінює набуток українських митців. Якось у розмові з батьком, наставником і порадником, він висловлює честолюбний монолог, який, власне, вже тоді був і потім залишився програмою життя і творчості композитора.

«Дивна річ, — казав митець, — нас вважають надзвичайно музикальною нацією. Максим Горький назвав українську народну пісню апофеозом краси, а ми, крім Миколи Лисенка, не дали світові імені, яке б стало в одному ряду з Глинкою, Моцартом, Верді, Шубертом. Де наші опери, симфонії, цикли пісень світового значення? Гадаю, що місце Шуберта української пісні вакантне. Його треба зайняти. Тому, хто відважиться на це, доведеться докласти багато зусиль, праці, боротьби, пізнати гіркоту розчарувань. Але ж яка благородна, висока мета для таланту!»

Звичайно, в цьому записаному батьком монологі превалує юнацький запал, мрійливий максималізм, а також честолюбство, проте саме вони рухали й рухають мистецтво уперед.

Вихоплюю з монологу передостанню фразу: доведеться докласти багато зусиль, праці, боротьби, пізнати гіркоту розчарувань... Володимир жив у часи, коли національне — у музиці, літературі, драматургії, живопису і т. д. — душилося суслівсько-маланчуківською (Маланчук очолював у той час пропаганду та ідеологію в ЦК компартії України) машиною. Спізнав юнак це на українському телебаченні, куди приніс із співачкою Лідією Відаш свої пісні: артистів просто виставили за двері. Тож Івасюк уже знав: попереду — боротьба. Боротьба за творчість, за власну думку, за свою пісню.

Це, власне, довів і подальший розвиток української естради: вона потрапила в суцільні лещата чиновників від культури, більшість яких отримала попереднє «загартування» в керівних комсомольських чи компартійних кріслах. Одне за одним посипалися на голови учасників вокально-інструментальних ансамблів

та рок-груп, як і фольк-гуртів, розпорядження, заборони, вказівки... І всі з єдиною метою — так званого «підвищення ідейно-політичного рівня виконуваних творів». Серед цих «ідейно-політичних» розпоряджень було й обмеження виконувати не більше трьох творів композиторів-аматорів, і насаджування тематичних програм, як, приміром, львівській «Ватрі» — тема дружби народів, київській «Кобзі» — оповідь про Київ, полтавським «Краянам» — тема праці, чернівецькій «Смерічці» — комсомольський подвиг і т. ін. А чого вартий був цілий конкурс (задня галочки та звітів хіба що?), організований Міністерством культури України, — тема праці у творчості вокально-інструментальних ансамблів! Гінці — чиновники міністерства суворо цензурували тексти пісень, забороняючи на власний розсуд виконання «підозрілих» творів. Не випадково ж Ігор Білозір, керівник львівської «Ватри», занотував у програмі свою пісню, створену на слова поета Богдана Стельмаха «Весілля», як народну... До слова, народною вона й стала, адже виконується на весіллях західного регіону України й донині як пісня-танок... Та повернімося до чиновників-цензорів... Як же вони — чи не дивина? — проґавили «Два кольори» Дмитра Павличка? Адже могли побачити в поезії кольори бандерівського — червоне і чорне — прапора. Розумію їх... За браком інтелекту й освіченості, а також недоступністю навіть для них історичних джерел, вони, може бути, просто не знали, під яким прапором воювали бійці Української Повстанської Армії...

Одне слово, вихолощувалися на той час із пісень і тематична, і виконавська розмаїтість, і вони звелися до оспівування «чічок-смерічок», очей карих та блакитних, гір-потічків, маїв-розаїв, усіяких сентиментальних коханнячок... А людей, котрі продукували такі тексти, в народі вже поетами й не називали, йменуючи їх просто (і справедливо!) текстовиками.

Згадалося все це тому, що Володимир Івасюк не поступився цим вимогам чиновників. Тексти його пісень у переважній більшості своїй мають історичну чи фольклорну основу, притаманний українським народноспівам сюжет.

Тож не випадково навколо композитора гуртуються кращі співаки-виконавці та вокально-інструментальні ансамблі — Софія Ротару, Василь Зінкевич, Назарій Яремчук, Ігор Кушплер, Людмила Артеменко, Лідія Відаш, Віктор Шпортко, Лідія Михайленко, а також ансамблі «Червона рута» і «Водограй» (названі йменнями пісень Івасюка), «Жива вода», «Кобза», «Краяни», «Світязь», «Опришки», «Ватра» та інші. А творчість композитора стає взірцем і прикладом для його колег по естраді — Івана Поповича, Левка Дутківського, Ігоря Білозіра, Валерія Громцева, Миколи Мозгового, котрі збагачують і творчу палітру, і художню майстерність виконавців народженої на той час української естради.

«Я вихована на народних піснях, — згадувала згодом Софія Ротару, — у них — мій корінь. А тут раптом потягнуло на естраду. Я боялася, три роки чогось чекала. І ось він з'явився — «мій композитор» Володимир Івасюк із «Червоною рудою». У своїх естрадних піснях він зберіг народний колорит... Тоді я наважилася, у піснях Івасюка, здається, я знайшла себе, свою інтонацію».

Мене дивує й дотепер, що інший земляк композитора - співак Дмитро Гнатюк так і не виконав жодної пісні Івасюка. Не сприйняв їх? Не збагнув їхньої глибини? Боявся піти усупереч думці диктаторів-чиновників від культури? Чи, може, спогорда поглядав на вокально-інструментальне музичення, а водночас і тих, хто задля діяльності ВІА віддавав усе, що міг?

Зате Софія Ротару — чи не найсвітліша сторінка в житті композитора Володимира Івасюка. Минуть роки, і батько Володі — письменник Михайло Григорович Івасюк, підсумовуючи пережите, напише:

«В устах Софії Ротару твори Володі, сповнені людяності, задушевності, драматизму і геть чисто позбавлені сентиментальності, стають дивом, яке ми називаємо гарним словом мистецтво.

Софія Ротару пречудово реалізувала задуми Володі — була ж духовно підготовлена до тієї мистецької дії: протягом багатьох років убирала в серце українську пісенну стихію, виростала, формувалася у ній. І якщо після смерті композитора вона, під впливом зовнішніх нездорових факторів, відійшла цілковито від творчості Володі, то це тільки на шкоду її великому талантові й добрій славі. І, ясна річ, на шкоду нашим молодим сучасникам, що опинилися в полоні чужих нам антиестетичних і антимистецьких віянь».

До слова, у зв'язку з думкою Михайла Григоровича згадалася моя зустріч із головним редактором журналу «Київ», поетом Петром Перебийносом, котрий «зарівав» мій нарис про народну артистку України, Молдови та тодішнього СРСР Софію Ротару. Аргументував відмову друкувати нарис про співачку тим, що вона зрадила українській естраді — почала співати майже виключно російськомовні пісні. Нарис невдовзі побачив світ у збірці «Володарі долі» (видавництво «Карпати», Ужгород, 1987), проте позиція Петра Перебийноса мене глибоко обурила. Бо він своєю думкою підтримав чисто міщанські пересуди. А він же — поет і редактор — інтелігент. І мусив би бачити далі того світу, що у віконечку, міркувати глибше.

Найповніша посмертна збірка пісень Володимира Івасюка, видана «Музичною Україною» 1983 року, відкривається словом саме Софії Ротару.

«Композитор любив свою роботу до самозабуття, — писала вона. — Та любов відчутна в його піснях, романсах, баладах. Увесь його доробок, залишений нам у спадок, був не короткочасним спалахом, а великою творчістю, що відбувалася в болісних роздумах, довготривалих пошуках і сумнівах». І далі: «Творче спілкування з Володимиром Івасюком було святом для виконавців його пісень. І я зазнала того свята!»

Та ось композитора не стало. Осиротіла Софія. Адже телефонне право (щоб не залишати письмових свідчень!) практично перекреслило співачці концертну програму, у якій звучали переважно пісні земляка. А на сцену ж треба виходити. Що діяти? Це пізніше підрости і гідно понесли у світ заповіти Івасюка композитори Ігор Білозір, Микола Мозговий, Тарас Петриненко... А тоді ж, коли Софії Ротару треба було виходити на сцену вже сьогодні, їх, цих послідовників Івасюка, ще не було. І співачка відгукнулася на пропозиції Давида Тухманова, Арно Бабаджаняна, Євгена Мартинова, Євгена Доги, котрі писали твори на російськомовні тексти, звернулася до фольклору українців, румунів, молдован, словаків, поляків... Таким чином найкраща українська естрадна співачка через обставини, свідомо створені компартійно-чиновницькою елітою, стала середньоєвропейською російськомовною співачкою (чи не приклад втілення у життя доктрини Суслова про «радянський народ» — без коріння, без національної ознаки?)

Отже, це не примха Софії Ротару, а тодішня наша система призвела співачку до такого кроку. І це мали б усвідомити і поети, і редактори... На жаль, на той час не усвідомлювали. І не лише вони...

Даруйте — ухилився від теми. Бо ж тоді, в Чернівцях, коли Володимир Івасюк стрімко зростав як композитор, саме Софія Ротару стала для нього справді дивовижним виконавцем його творчих задумів. «Коли напишу пісню, то Софія завжди виконає її так, як я задумав, як треба її виконувати», — говорив Володимир. «Я вдячна долі, що звела мене з Володимиром Івасюком», — говорила Софія Ротару на пленумі Спілки композиторів колишнього Радянського Союзу.

Чернівці... Щасливе для Володі Івасюка місто. Місто його натхнення, місто, звідки полетіла світами його поетично-композиторська слава. Нарешті, місто, де митець зрозумів: без поглиблення музично-теоретичних знань і класичної освіти, без системних знань в галузі компонування музики йому не обійтися. «Хочеш подивувати світ — вивчи класику, а вже тоді крокуй далі», — відповів мені Володя під час першої нашої зустрічі.

Те вже було у Львові.
Місті Володиної любові.
Місті Володиної слави.
Місті його трагедії...

Про час, про події і про себе

Санаторій «Карпати». 16 вересня 1992 року. Всю ніч не давало спокою серце. Просив Бога, аби дав сили дописати це дослідження. Бо ж, певен, серед тих, хто знав Івасюка особисто, наважиться не кожен це зробити... Свого часу я зробив немало, вважаю, справу — «вивів із небуття» Жайвора — тракториста із Рівненщини Петра Ходневича, котрий загинув, рятуючи хлібний лан од пожежі, — відтак хлопцеві поставили пам'ятник біля школи, де він навчався, а на полі, де загинув — стелу «Петрове поле». Минули роки, і я виступив у пресі з ідеєю фестивалю «Червона рута», присвяченого пам'яті Володимира Івасюка... І ось тепер — дай, Боже, сил! — наважився бодай поверхово розкрити обставини його смерті, висловити свою версію. Чи ж стачить сил та здоров'я?

Транслюються засідання сесії Верховної Ради України. Депутати гаряче обговорюють питання про висвітлення роботи сесії в засобах масової інформації, тобто про зменшення обсягу транслявання. І робиться це (ох, як же воно нагадує застійні часи!) під гаслом турботи про нас, журналістів: вони, тобто ми, журналісти, геть розучимося працювати, бо ж лише транслюють і транслюють... А журналістика, вона ж робота творча...

Ха-ха! Можна було б і справді повірити в цю турботу, якби не одне «але». Воно полягає в тому, що відомство директора Української телерадіокомпанії пана Охмакевича (котре, до слова, відіграло дуже негативну роль у трансляванні та коментуванні подій як першої, так і другої «Червоної руті»!) уже в четвер минулого тижня віддало газетам програму передач на тиждень нинішній. Тож навіщо оці базікання в залі засідань?

Слухаючи багатьох промовців, ловлю себе на думці: живий, ох, і живучий колишній компартійний, лише підфарбований жовто-блакитними блискітками демократії, дух цих «народних» обранців!

А це ж сьогодні! Коли демократизація суспільства хоч і поволеньки, хоч і зі скрипом, однак посувається-таки вперед. А що коїлося двадцять літ тому, коли Володимир Івасюк, вступивши на композиторський факультет Львівської консерваторії, прибув до Львова? Я й сам пам'ятаю ті часи, на собі відчув компартійне табу на друкування заборонених імен. Свого часу ми з моїм співавтором Миколою Чубуком започали на сторінках журналу «Україна» публікацію біографії пісень,

що вважалися народними, проте мають авторів — композиторів і поетів. Заступник редактора журналу поет Василь Лукич Юхимович подарував серії тих публікацій прекрасну рубрику «З родоводу пісні». Читач тоді познайомився з сімома публікаціями. На жаль, сьома стала й останньою. Бо вона розкривала біографію твору Богдана і Левка Лепких «Чуєш, брате мій». Який шум зчинили з приводу цієї публікації в ідеологічному відділі ЦК Компартії України! Авторів охрестили націоналістами, наказали редактору припинити публікації. А коли він доводив, що характеристика авторів твору — слово в слово — відповідає довідці про братів Лепких в Українській Радянській Енциклопедії, пани Лук'яненко та Шинкарук, котрі працювали тоді в апараті ЦК, спересердя договорилися до того, що назвали УРЕ книгою для службового користування! Ми, звичайно, сміялися донесочу, однак продовження публікацій читач так і не побачив. Слава Богу, видавництво товариства «Україна» випустило в світ нашу збірку, щоправда лише для розповсюдження на теренах діаспори, а тут, в Україні, книжці було сказано «зась».

Чи не те ж пережив і Володя Івасюк? Старше композиторське товариство, зокрема тодішній секретар Спілки композиторів України Олександр Білаш, котрого, до слова, Івасюк дуже шанував і вважав його мелодизм за взірць, співак і публіцист Анатолій Мокренко, композитор Платон Майборода не в одній публікації гудили естраду, найяскравішим виразником якої був Івасюк, тобто по суті так і не визнали його за свого творчого колегу, навпаки — різко, по-консерваторськи критикуючи ВІА, еони підривали ґрунт під самою творчістю молодого колеги, котрий працював саме для розвою естради.

Співачка Лідія Відаш у своїх споминах про митця наводить, зокрема, такий епізод:

«Ніколи не помину із вдячністю згадати Лесю Дичко — члена Спілки композиторів України. Коли Володя помер, а трапилося це навесні, вона, чи не єдина із спілчан, порушила питання про вшанування його пам'яті. Улітку відбувався пленум Спілки композиторів України, і Леся Дичко, ставши до трибуни, сказала: «Вшануймо, люди, пам'ять про нашу зіроньку — Володю Івасюка». А Платон Майборода, котрий сидів у президії, як це не дивно, як це не прикро, сказав (за це йому ніколи не буде прощення!): «Яка це зіронька? Це — ганьба наша!»

По цій репліці у залі підвівся російський поет Андрій Вознесенський і дав гнівну відповідь Майбороді за його справді нерозумне слово та на знак протесту залишив зал. До речі, Володю Івасюка, як не дивно, більше цінували в Москві, на Центральному телебаченні, адже там оцінювали талант за його наявністю, а не талант під кутом зору — «а чи не націоналістичне?», як це нерідко велося на Українському телебаченні. Коли Лідія Відаш та Володимир Івасюк, скажімо, принесли на наше телебачення пісню «Я піду в далекі гори» — артистів просто виставили за двері. Тоді вони віддали фонограму на радіо, там її прослухали, а невдовзі вже транслювали на всю Україну.

Нагадав цей епізод ще раз тому, що ми, українці — величезні самоїди. Тож коли наша нація бідує та потерпає, причину треба шукати насамперед у собі, серед своїх, а вже потім кивати на зовнішні фактори — утиски, заборони тощо.

Отак було з Володимиром Івасюком і у Львові. Вже перші дні перебування його в медичному інституті та на підготовчому факультеті консерваторії справили передбачення юнака: довелося спізнати і гіркоту розчарувань, справді багато працювати, докладати чималих зусиль для боротьби з консерваторами від музики та чиновниками від культури, часом навіть «накривати стіл» (виставляти могорич) для комсомольських бонз, котрі вважали, що вони справді опікуються та-

лантами. Вони ті місцеві комсомольські лідери, знали, що робили: хоча почасти опікунство зводилося лише до дармової чарки, проте без комсомольського «добро» жодна молода творча особистість — актор, поет, архітектор, композитор чи письменник — не могла (так звеліла і так вибудувала систему компартія!) піднятися на вищій щабель визнання. Таким же чином діяли й так звані творчі працівники, котрі осіли в чиновницьких кабінетах.

Мине кілька літ, і солістка Львівської опери Тетяна Жукова свідчитиме слідчому:

«Ще до хвороби Володя любив випивати. Він міг пристойно випити. Його оточували творчі працівники, котрі вживали багато спиртного і Володю в це втягували. Щоб собі «пробити» щось у творчості, Володя повинен був також пригощати спиртним деяких працівників і сам втягувався в це».

Не знаю, наскільки можна довіряти цьому свідченню, однак точно відаю, що комсомол таки полюбляв застілля.

До слова, як добре, що судмедексперти не виявили в тілі небіжчика наявності спиртного, адже одразу приписали б юнакові самогубство на ґрунті пияцтва. І ще одне: свідчення Тетяна Жукова давала того дня, коли львівська газета «Вільна Україна» видрукувала вирок у справі Івасюка — «самоповішання». Чи ж мала прокуратура області і зокрема її тодішній керівник Антоненко, без чийого відома, звичайно, інформація «У Прокуратурі області» не потрапила б у пресу, робити це? Адже слідство тривало лише два тижні, до його остаточного завершення лишалося... аж шість місяців. А, може, цією публікацією свідомо упереджали висновки слідства? Натиснули таким чином на нього?

Львове, Львове... Високий замку й Погуляно... Брюховицький лісе й Комсомольське озеро... Вам випало бути свідками і життя, і творчих пошуків та роздумів, і смерті композитора. Німі свідки мої, як жаль, що ви не вмієте говорити, яка ж то біда, що ви не можете розповісти мені про композитора все-все...

Отож маю сам осмислювати, аналізувати, блукаючи словесними лабіринтами акту судово-медичної експертизи та не завжди чіткими свідченнями людей, гортаючи справу N 270.

Санаторій «Карпати». Корпус перший, кімната 713.

Студентська хитрість

Перших днів перебування у Львові було Володі сумно. І раніше знав це місто, цінував його архітектурні візерунки, проте, ой, як не вистачало тут молодому композитору своєї «співучої трійці» з Вижниці та її навчителя Левка Дутківського.

«Співуча трійця з Вижниці — це його друзі, побратими, порадики й виконавці, — пише у повісті про сина батько Михайло Григорович. — Вони часто гостювали в нашій хаті — веселі, голосисті, вродливі й добре виховані. Так, добре виховані, вони несли в собі відбиток високої естетики й естетичної вишуканості, характерної для нашого народу, трудового й чесного, який може за пояс засунути найхитрішого аристократа. Хата наша лунала від сміху, дотепних розмов і веселих пісень».

У Львові Володя тужив за вижницькою трійцею, що була вже досить популярна в Україні. А львів'яни ставились до неї з повагою. Особливо студентська

молодь, яка аж ніяк не могла миритися з тим, що композитор уже в їхньому середовищі, а його пісні лунають тільки по радіо й телебаченню. Вони просять Володю влаштувати їм зустріч із «Смерічкою».

Зустріч відбулася. І то було перше Володимирове свято у Львові, а водночас і перше розчарування, перше віщування Космосу — ой, не так легко, як у Чернівцях, тут, у Львові, тобі, хлопче, вестиметься.

Звернімося до спогадів нині народного артиста України, тодішнього соліста «Смерічки», Назарія Яремчука, котрий пише:

«Смерічка», уже мокра від студеної води химерної річки (йдеться про Черемош, котрий ледь здолав автобус — І. Л.), вийшла на рятівний берег.

Старовинний Львів зустрів нас похмуро, по-осінньому, але минуло небагато часу і ми переконалися, що під його зовнішньою похмурістю приховується доброта, справжня людська щирість.

Вечеряли і снідали у Володі. У нього вже було на вулиці Солодовій помешкання з двох кімнат і кухні.

Справді, наш концерт відбувся в театрі імені Марії Заньковецької. Великий інтерес до «Смерічки» і Володиних пісень ми бачили в тому, що навіть до дверей театру важко було дістатися — там юрмилася добра тисяча людей, які, щоправда, дотримувалися порядку, а це свідчило про культуру і витримку шанувальників нашої пісні. Концерт пройшов просто-таки з тріумфом. Наприкінці публіка влаштувала Володимирові Івасюку довгі-предовгі овації і проспівала на його честь (і разом з нами) «Червону руту».

Мине кілька літ. Завдяки редактору газети «Молодь України» Володимиру Боденчуку буде опублікована моя стаття «То є чистая вода...» (заголовок придумав редактор) з пропозицією проводити республіканський фестиваль пам'яті Івасюка «Червона рута», відтак «Молодь України» «розкрутить» ідею, вже навіть триватиме підготовка до фестивалю, і знову в тому ж залі театру імені Марії Заньковецької відбудеться вечір-концерт, присвячений 40-річчю від дня народження Володимира Івасюка. Вечір пам'яті, організований не Міністерством культури України чи Спілкою композиторів республіки, а Студентським братством міста Львова. І пролунають тоді в залі слова-спомини про композитора, улюбленця молоді сімдесятих років. І витатиме в урочому залі присмак того смутку, якого зазнав на сцені театру Володя того дня, коли тут виступала «Смерічка» і коли, здавалося, талант із Буковини тріумфував у Львові.

А смуток у Володі був пов'язаний з тим, що композитор, його керівник на підготовчому курсі, Анатолій Кос-Анатольський, не зважив на особисте запрошення студента відвідати концерт «Смерічки», котра виконувала твори Івасюка, не захотів. Для юнака це означало: офіційна, класично вихована музична еліта Львова не поспішала підтримати самородка з Кіцманя. А він же, Анатолій Кос-Анатольський, уособлював для студента консерваторії офіціоз. Тож коли він не прийшов, Володя усвідомив, що правлячий клан музичного Львова не визнає його композитором, вартим уваги.

Ростислав Братунь, поет, котрий написав разом із Володимиром Івасюком майже тридцять пісень, згадував:

«Володя був комсомольцем. Він ніколи не відмовлявся від громадських доручень. У Львові організував Клуб творчої молоді — перший у нашій країні. Мені доручили керувати ним. Я запропонував, щоб Володю обрали одним із членів правління, а це декому не сподобалося. Треба підкреслити, що з перших місяців перебування у Львові, коли його пісні лунали переможно по всьому Радянсько-

му Союзу, щодня звучали по радіо і телебаченню, йому заздрили: малограмотні чиновники і нездари ненавиділи його талант».

Цю атмосферу композитор відчув одразу. Недарма ж під час зборів Львівської письменницької організації, на які потрапив разом із батьком, у діалозі зауважив:

«— Тут, мабуть, матиму непоганих друзів.

— У тебе всюди друзі.

— Ні, композитори готові підрізати мені струни...»

І це була правда.

А тим часом Володимир Івасюк складає на «відмінно» державні екзамени в медичному інституті й одразу ж вступає до аспірантури на кафедрі патологічної фізіології, яку очолювала професор Тетяна Володимирівна Митіна. А водночас працював лікарем та вчився на першому курсі консерваторії, де кафедрою теорії музики і композиції керував патріарх української музичної класики (до слова, його творчість і донині не вивчена, як належить!) Станіслав Людкевич.

А водночас із навчанням композитор творив нові пісні разом із поетами Ростиславом Братунем, Романом Кудликом, Юрієм Рибчинським, Дмитром Павличком, Анатолієм Драгомирецьким та іншими майстрами слова.

Оцінюючи психологічний стан композитора у львівському оточенні, поет-пісняр Юрій Рибчинський у своїх спогадах писав:

«Коли я ставлю собі запитання, що було головним у Володі-людини, приходжу до думки, що стрижнем його була дуже висока, не розрахована на близький і короткий час мета: стати Великим Композитором. Тому він ніколи не говорив про славу, ніколи не спекулював своїм іменем, яке було тоді в мільйонів людей на устах, був скромний, як справжній художник, який працює на майбутнє, а не купається у теплій ванні сьогоднішньої слави доти, доки вона не стане крижаною. Ні жестом, ні словом він ніколи не підкреслював свою перевагу над іншими, а це було особливо дивним для хлопчиська, на якого зненацька звалилася слава... Він не дався їй, славі, яка могла збити молодого композитора на шлях легкого успіху, кожна його нова пісня не була нітрохи схожа на попередню».

У цей же час юнак на пропозицію народного артиста України Сергія Данченка пише музичну сюїту-фантазію до спектаклю «Прапороносці» в театрі імені Марії Заньковецької. Театрі, якому — єдиному в Україні! — патріарх нашої літератури Олесь Гончар довірив зробити інсценізацію трилогії.

У характеристиці вже на колишнього студента композиторського факультету Львівської державної консерваторії імені Миколи Лисенка — Івасюка Володимира Михайловича, 1949 року народження, безпартійного, українця, освіта — вища, Лешек Мазепа, завідувачий кафедрою композиції та інструментування, доцент, зазначив:

«Відтоді студент В. М. Івасюк навчався в консерваторії дуже успішно, акуратно відвідував усі академічні заняття, успішно оволодіваючи всіма дисциплінами. Під час сесій він отримував відмінні й хороші оцінки. У зв'язку з успішним навчанням йому було дозволено на третьому курсі відвідувати дисципліни четвертого курсу і складати по них залиш та екзамени з метою дострокового закінчення консерваторії. Заповзято працював над собою, він добре справився і з цим завданням.

...Великий успіх серед театральної громадськості Львова і нашої республіки мала музика В. Івасюка, створена ним до спектаклю «Прапороносці» за О. Гончарем у Львівському театрі імені М. Заньковецької, відзначеному Державною премією УРСР імені Т. Г. Шевченка. В 1975 році за музику до цього спектаклю В. Івасюк

отримав диплом першого ступеня і звання лауреата на Всесоюзному конкурсі музики до спектаклів, присвячених 30-річчю Перемоги».

Одразу ж зазначу, що до цього документа я ще повернуся згодом, а зараз наголошу, що події навколо спектаклю «Прапорonosці» (а не факт не висунення Івасюка претендентом на отримання Республіканської комсомольської премії імені Миколи Островського, як це твердить слідство) — були для композитора найтяжчим ударом долі.

Олесь Гончар у телефонній бесіді зі мною дуже високо оцінив музику молодого композитора. «Декорації й сценографія Кипріяна та музика Івасюка, — зазначив Олесь Терентійович, — обличчя спектаклю, саме вони зробили спектакль подією в театральному житті, вони дали крила моїм «Прапорonosцям». Завдяки музиці спектакль набув цілісності, я б сказав повноцінності. Музика до «Прапорonosців» — то симфонічний реквієм пам'яті про радянського солдата».

А тепер повторю абзац із характеристики:

«Великий успіх серед театральної громадськості Львова і нашої республіки мала музика В. Івасюка, створена ним до спектаклю «Прапорonosці» за О. Гончарем у Львівському театрі імені М. Заньковецької, відзначеному Державною премією УРСР імені Т. Г. Шевченка. В 1975 році за музику до цього спектаклю В. Івасюк отримав диплом першого ступеня і звання лауреата на Всесоюзному конкурсі музики до спектаклів, присвячених 30-річчю Перемоги».

Як бачимо, в Москві (знову ж таки — у Москві, а не в Києві!) музику оцінили достойно, а у нас... Серед авторів інсценізації та артистів, відзначених Державною премією УРСР імені Т. Г. Шевченка, прізвища Івасюка немає. Що це? Продовження неприйняття молодого митця як композитора, проявлене ще А. Кос-Анатольським під час приїзду до Львова «Смерічки»? Хто викреслив ім'я Івасюка з числа претендентів на премію? Консервативні члени Спілки композиторів України — найконсервативнішої з усіх творчих спілок? Чи, може, комсомольські лідерчуки? Або чиновники від культури з обласного комітету компартії чи Міністерства культури? Відомо, що списки всіх претендентів розглядалися в ЦК партії — то, може, саме там викреслили Івасюка? Нині неможливо простежити, на якому саме етапі «просування» паперів нагору зникло прізвище Володимира Івасюка, але воно зникло.

Це був удар долі. Підступний і страшний. А за ним, як на мене, (наголошую — це моя версія!) Володя втяв дурницю, котра за кілька літ дала змогу слідчим іти найлегшим шляхом у розплутуванні справи N 270, підвівши до висновку про самогубство композитора.

Як же розвивалися події? Процитую початок наведеної вище характеристики, написаної вже по смерті Володимира Івасюка. У ній, зокрема, говориться:

«1974 року В. М. Івасюк вступив на перший курс композиторського факультету. Однак, працюючи водночас лікарем, він робив часті пропуски занять, що завало йому в опануванні необхідними знаннями. У зв'язку з академічною неуспішністю, у порядку винятку, був залишений на першому курсі. Проте, повторюючи перший курс, він не відвідував занять в консерваторії, у зв'язку з чим у липні 1976 року був відрахований з консерваторії. У вересні 1977 року В. М. Івасюк поновлений студентом композиторського факультету, пред'явивши в ректорат документи про те, що він перебував на лікуванні». Цей документ доповнює інший (також із слідчої справи), а саме — оглядова довідка по особовій справі Івасюка В. М., заведений у Львівській консерваторії. Пункт 17. Витяг із наказу N 135 від 8 липня 1976 року:

«За не здачу екзаменів та заліків під час весняної сесії та в зв'язку з недо-

цільністю дальшого перебування в консерваторії — студента першого курсу композиторського факультету Івасюка В. М. відрахувати зі складу студентів з 1 липня 1976 року».

Виключення імені композитора зі списку претендентів на отримання Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка, а потім загроза бути виключеним з консерваторії за неуспішність — а він же не відвідував занять, бо продовжував працювати над удосконаленням музики до спектаклю «Прапороносці» — затьмарили юнакові світ. Глибоке почуття несправедливості збурило його. Він справді недосипав ночей, відточуючи, перероблюючи та поглиблюючи музику до театральної вистави і пісень, він мотався між театром і телестудіями, між оркестрами і студентською аудиторією, що таки справді виснажився украй. Як у дитинстві, коли він «переграв» руку, вправляючись багатогодинно на скрипці, настав той момент, коли він втратив смак до праці. А тут ще й така оцінка: зі списку лауреатів — геть!, зі списку студентів — геть!

Він стояв біля дошки оголошень консерваторії, зацікавившись. Все-таки сталося. Сталося те, чого він найбільше боявся, а водночас і не вірив, що воно станеться. Проте наказ по навчальному закладу звучав категорично: він уже не студент!

І хоч у коридорі поблизу не було нікого, йому здалося, що довкруг сотні, тисячі очей — і більшість із них чомусь єхидно всміхається: що заслужив, мовляв, те й маєш! А ще композитор, якого знає не тільки весь Союз, а й світ! І він чкурнув коридором геть до виходу, ледь не збивши з ніг дівча, що трапилося йому на дорозі...

Чомусь згадався Сопот, перемога на тому фестивалі прекрасної співачки Софії Ротару, що виконувала його пісню, а також очі сестри — очі, виповнені гарячої відданості, глибокою гордістю за нього, її брата, чий композиторський талант визнала Європа, адже Сопотський естрадний фестиваль справді відкривав йому шлях на європейські сцени. Уже кілька ансамблів з Польщі, Болгарії, Словаччини та Японії виконують його пісні. Він відтепер не студент!

Минуть роки, і Галина передасть у споминах про брата атмосферу Сопота, де пісенний геній Володимира Івасюка визнавала багатонаціональна Європа. Сестра, зокрема, напише:

«Ми щасливі, бо не сподівалися такої бурхливої реакції з боку різних гостей, які під впливом пісні здавалися єдиним живим організмом. Ось які чудеса може створити справжнє мистецтво. Дивлюся на свого брата, 25-річного лікаря і композитора, і радію, як дитина. З Лісної опери йдемо пішки, нам ніби не хочеться, щоб гудіння автобуса і людський гамір розвіювали чи приглушували безконечне лопотіння оплесків майже трьох тисяч незнайомих шанувальників пісні. Адже ті оплески — щире визнання обдарованості мого брата, утвердження краси української пісні у свідомості цілком безсторонніх людей. Збираємось у номері Софії Михайлівни і відзначаємо успіх «Водограю» дружньою вечерею».

До слова, зазначу, що в серпні 1977 року, коли Володя надасть учбовій частині консерваторії довідку з лікарні про те, що він цілком здоровий і може продовжити навчання, у Сопоті також у виконанні Софії Ротару прозвучить його інша пісня — «У долі своя весна».

Але то буде наступного року.

Нині ж, коли в очах ще рябіли рядки наказу про його відрахування з консерваторії, він пригадав той сопотський тріумф, і серце його буквально розривалося від образи. Так, його не визнають, його не хочуть визнавати. Нещодавно не включили до списку творців спектаклю «Прапороносці», котрий відзначено Державною

премією України імені Т. Г. Шевченка, а він же так старався... І музика, здається, вдалася йому, люди хвалили... А тепер і взагалі — геть з консерваторії! Як же він подивиться в очі Софії Ротару, сестри Галини, котра була з ним у Сопоті, як з'явиться на очі батькам?.. Ой, а сьогодні ж домовились зустрітися з Ростиславом Братунем — той зателефонував, мовляв, здається, гарний текст вийшов, треба б поглянути, прочитати, порадитись. А що коли поет уже знає, що він — не студент?

То були найстрашніші хвилини у його житті, у його творчій біографії. І якби не інтелігентність справжніх друзів, котрі робили вигляд, ніби їм нічого не відомо про його відрахування з вузу, мабуть, не витримав би.

До слова, друзі ж заронили йому в голову і думку піти на так звану студентську хитрість — лягти в лікарню, аби потім, прикрившись довідкою про стан здоров'я, вимагати поновлення в числі студентів.

Довідка! Довідка із лікарні, до яких, знав із студентських буднів, вдавалися хлопці, аби поновитися в учбовому закладі. Але ж... Чим він хворів? У медичному інституті звертався на кафедру психіатрії з приводу безсоння та нервових шалів, котрі з'являлися іноді після виснажливої праці — особливо після інструментування творів.

Психіатрія... Не годиться. Ще «шизом» хтось обізва. Не годиться. Але ж... Але ж інших болячок у нього не зареєстровано.

І він ризикнув. Тим паче, будучи сам лікарем, добре знався на симптомах хвороби, відтак міг вільно, щоб не «розкусили», оперувати тими симптомами.

«Швидка допомога» не забарилася. Коли лікар «Швидкої» зайшов до Володі в квартиру, там, окрім пацієнта, знаходився його товариш (ім'я мені встановити не вдалося, проте зауважую, щоб читач запам'ятав цей факт, адже він зіграє згодом свою роль).

І ось двері обласної психіатричної лікарні зачиняються за ним. «Ще не пізно повернутися, хлопче! На що ти наважився?» Зупинив ці думки: заради поновлення в консерваторії він витримає.

А тепер погляньмо нотатки з історії хвороби. «Протягом 1976 року неодноразово перебував у виїздах на Центральне телебачення, Всесоюзне радіо, в Київ для репетицій з оркестром. Пропустив багато занять у консерваторії і весною 1976 року був виключений за неуспішність. (Брехня — навесні йому цим погрожували, наказ, як подавалося вище, було підписано влітку!) Це було додатковою психічною травмою, яка ще більше погіршила стан хворого. Намагався багато працювати, писав нові пісні і більш серйозні речі, однак найчастіше відкидав їх, вважаючи вкрай невдалими. Став неспроможним, провалив кілька репетицій на радіо. За місяць до даного надходження заявив сестрі, що «списався і краще покінчити з собою, ніж так жити». Пізніше ці думки приходили в голову все частіше. Консультований у клініках медінституту, приймав амбулаторне лікування, проте без ефекту. Абсолютно перестав спати, настрої різко впав. У такому стані був госпіталізований у Львівську психіатричну лікарню».

І далі — окремі нотатки лікаря: «У контакт вступає охоче, на запитання відповідає охоче, детально. Постійно згадує про «дурне виключення з консерваторії», заняття в якій дуже цінував, себе називає «жертвою обставин...»

«16 травня заявив лікарю, що ніколи не почувався так добре».

А тепер познайомимося з витягом із картки стаціонарного хворого N 750/77.

«Обласна психіатрична лікарня

25 травня 1979 року. N 3920/М

Івасюка Володимира Михайловича, 1949 року народження, тимчасово не

працює, неодружений, житель м. Львова, в. Маяковського 106 кв. 13, потрапив у Львівську психіатричну лікарню 18 квітня 1977.

Анамнестичні дані.

...У зв'язку з постійними виїздами для репетицій і записів у різноманітні міста країни пропустив багато занять, за що улітку 1976 року був виключений із консерваторії. Протягом останніх двох років дуже інтенсивно працював, мало спав, проте продуктивність почала поступово знижуватися. Важко переживав «творчий спад», намагався працювати ще більше. Поступово з'явилися роздратування, спалахування, абсолютно не міг спати, легко стомлювався, відчував головні болі, різко упав настрій, час від часу з'являлися суїцидальні думки, не бачив виходу із становища, що склалося. Звертався за допомогою в клініки Львівського медичного інституту, приймав амбулаторно різноманітне лікування, проте без достатнього ефекту. 18 квітня 1977 року госпіталізований у третє відділення Львівської обласної психіатричної лікарні.

Психіка.

На початку перебування у відділенні настрої знижені, висував скарги на неможливість продуктивно працювати, швидку стомлюваність, різке порушення сну, головні болі, відсутність перспективи. Маячних порушень і порушень сприйняття не проявлялося. Був повністю критичний щодо свого стану. Постійно говорив про той «шок», який він пережив у зв'язку з відрахуванням із консерваторії. У відділенні досить контактний із свідомими хворими та медперсоналом...

6 червня 1977 року виписаний у гарному стані додому.

Діагноз: неврастенія, астено-депресивний синдром.

Рекомендовано: гігієнічний режим життя та праці, протягом двох тижнів продовжувати приймати комплекс вітамінів групи В, седуксен протягом місяця по 5 мг на ніч».

Ось так. Він — на волі! Та ще й з довідкою, котра допоможе йому поновити навчання в консерваторії. Тож загляньмо знову до оглядової довідки по особовій справі Івасюка В. М., заведеної у Львівській консерваторії. Прочитаймо пункт дванадцятий витягів із справи, поданих слідчому. Це — лист кафедри психіатрії Львівського медінституту за підписами завідуючого кафедрою психіатрії професора О. П. Даниленко та лікаря, що провадив лікування, кандидата медичних наук В. В. Веселовського від 7 червня 1977 року на ім'я ректора Львівської консерваторії. Дослівно в листі говориться:

«Дійсним повідомляю, що протягом останніх двох років під наглядом кафедри психіатрії Львівського державного медичного інституту перебував студент Львівської державної консерваторії Івасюк Володимир Михайлович, 1949 року народження з приводу неврастенії, астено-депресивного синдрому. З 18 квітня по 5 червня 1977 року тов. Івасюк перебував на стаціонарному лікуванні в третьому відділенні Львівської обласної психіатричної лікарні.

В даний час стан тов. Івасюка В. М. хороший і він може приступати до занять в консерваторії».

Як бачимо, довідка — її стиль і форма — витримана в кращих зразках цього жанру: у ній враховане побажання пацієнта — не вчився зразково, бо хворів, а тепер — усе гаразд, тож поновлюйте в консерваторії. Ось так.

Про те, що перебування в лікарні було «студентською хитрістю», свідчила, зокрема, й солістка Львівського оперного театру Тетяна Жукова.

«У 1973 році готувалася передача — святковий концерт на Львівському телебаченні з виконанням пісень Володимира Івасюка. Він шукав співачку, щоб мала

голос, як Софія Ротару. Йому порадили в консерваторії мене. Ми зустрілися з ним 24 грудня 1973 року на його квартирі по вул. Маяковського 106/13. Тоді він жив із сестрою своєю Галею. Ми підготували з ним пісню «У долі своя весна». З того дня ми стали знайомими. Офіційно ми стали друзями 7 листопада 1973 року (мабуть — 1974, очевидно — помилка слідчого — І. Л.) Володя запропонував мені зустрітися з ним, я прийшла до нього, ми почали зустрічатися з ним. З Володею ми дружили близько шести років. Ми любили одне одного. Я любила його і я була переконана, що він мене любив...

Приблизно в 1976 році ми вирішили з Володею одружитися, проте в подальшому він почав уникати цих питань. У лютому 1977 року ми з ним посварилися через це і до кінця місяця не зустрічалися.

Потім мені подзвонив із психіатричної лікарні Володя і просив, щоб я прийшла до нього. Я зайшла до нього. У приймальних покоях ми сиділи в кімнаті, розмовляли й одночасно плакали. Він мені продовжував освідчуватися в коханні і говорив, що ми повинні одружитися. Володя мені розповідав, що у нього від роботи виникла сильна нервова депресія. І я сама знала, що він міг працювати ночами, добами і нічого не їсти».

Який напрошується висновок? Перше — свідомо розірвав стосунки, бо вважав себе нікчемою, якого вигнали з консерваторії, хіба ж такий чоловік потрібен був Тетяні? А вже коли відчув, що після перебування в лікарні зможе поновитися в консерваторії, — покликав дівчину. Друге. Справді хвора людина та ще й з таким діагнозом за логікою речей не могла освідчуватися в коханні, адже освідчення — то бачення майбутнього, розрахованого на довгі роки життя.

Подальша творчість і навчання композитора довели: юнак справді симулював. Адже до самого свого загадкового зникнення успішно творив, про що, зокрема, свідчить і та ж характеристика. Ось іще рядки з неї:

«Його музичні твори різноманітних жанрів з успіхом виконувалися в Києві на IV пленумі Спілки композиторів України, присвяченому творчості молодих 1976 року, на пленумі Львівського відділення Спілки композиторів України 1977 року, на пленумі Спілки, присвяченому 60-річчю ВЛКСМ і творчості молодих 1978 року. У листопаді 1978 року він був лауреатом на Всесоюзному огляді-конкурсі молодих композиторів у Москві.

...1974 року комсомолец В. Івасюк був делегатом XXII з'їзду ЛКСМУ».

Я пам'ятаю той з'їзд. Володя справді був улюбленцем свого покоління. У перерві, пригадую, Івасюка оточили хлопці та дівчата, хтось над головами передав йому гітару.

«Червону руту!» «Червону руту!» — вимагав натовп. І Володя заспівав. Приспів же звучав у виконанні всього залу. Потім у Володі просили автографи, щасливо усміхнені, потискували йому руки, а він, засоромлений та знічений, ніяково поглядав навкруг — не сподівався, що в Києві (це ж не Чернівці і не Львів), де зібралися юнаки і дівчата з усієї України, так щиро співатимуть його «Червону руту».

Він був щасливий тої миті. Як і тої хвилини, коли у Львівській консерваторії з'явився на дошці оголошень наказ про його поновлення в числі студентів вузу.

Про час, про події і про себе

Санаторій «Карпати». 20 вересня 1992 року.

Куранти замку австрійського графа Шенборна прокалатали двадцять. У Києві тепер двадцять перша година. Тиша. Перед вікном навіть не ворують гілляччям дуби, смереки та буки. Підсвітлений замок виглядає вночі справді казково. І я замислююсь: не знаю, хто був архітектором цієї мисливської будівлі (граф зі світою зупинявся тут, коли приїздив на полювання), але знаю, що був він людиною талановитою. Крім зовнішніх готичних обрисів, наділив він своє дітище іншими прикметами, що одразу запам'ятовуються: замок має 12 (скільки місяців має рік) вхідних дверей, 52 (як тижнів у році) димарі, 365 (як днів у році) вікон... А навпроти парадного під'їзду виграє під місяцем золотава поверхня штучного озера. Воно також має свою прикмету, а саме: береги цієї водойми, куди стікають струмочки з гір і дотепер, — то обриси карти володінь Австро-Угорської імперії на час зведення замку, тобто на 1891 рік. А навколо 44-гектарний парк, де, окрім дерев та куців, які здавна ростуть на Закарпатті, зустрінеш і японську сакуру, і клен канадський, і мальву сірійську, і ще десятки видів рослин.

1947 року тут, у колишніх графських апартаментах, розмістився будинок відпочинку. З роками база лікування й відпочинку розширювалася — тут зведено лікувальний корпус із сауною, басейном, спортзалом і ванним відділенням, нові спальні корпуси, їдальню, танцювальний та кіноконцертний зали... У зв'язку з тим, що на Кавказі нині неспокійно, хворі на серце з України їдуть переважно сюди — незважаючи на дике підвищення цін на путівки, вільних місць тут практично не буває.

Поки розмірковую, куранти провіщають двадцять першу годину — за місцевим часом. І нараз спрямовують мою думку, яку весь час зосереджую на творчу і життєву долю Володі Івасюка, на парадокс: ось про замок, про скелю кохання, графську поляну, де прислуга багатія стрічала полювальників, накривши столи просто неба (чи не з тих далеких часів збереглася суть вислову «накривати поляну», тобто виставляти могорич і давати гарну вечерю, а цим, як відомо, довелося займатися й Володимиру Івасюку, адже усталився у нас звичай: звертаєшся за допомогою чи сприянням — «накривай поляну» і всі проблеми будуть розв'язані) це ми знаємо, а от про долю композитора-самородка з Буковини майже нічого не відомо: маю на увазі останні дні, години, миті його безталанної кончини.

6 травня 1979 року (слідство тривало тільки два тижні — попереднє завершилося за півтора місяці, а дорозстеження — аж за шість місяців!) львівська газета «Вільна Україна» (безперечно, з відома прокурора області та обласного комітету компартії!) надрукувала інформацію «У Прокуратурі області». Документ вартий того, щоб його процитувати без скорочень, адже він, випередивши остаточні висновки слідства, власне це слідство скеровував.

Отже — документ:

«Деякі громадяни звернулись у прокуратуру області із запитом про обставини смерті студента консерваторії Івасюка Володимира Михайловича.

Слідством, яке проводиться органами прокуратури, встановлено, що Івасюк В. М., згідно з висновком, підписаним завідуючою кафедрою психіатрії Львів-

ського медичного інституту професором О. П. Даниленко і лікуючим лікарем кандидатом медичних наук В. В. Веселовським (знайомі прізвища — були рятівниками при поновленні в консерваторію, а тепер — найперші вороги! Спрацював бумеранг! — І. Л.), протягом останнього часу терпів від захворювань психіки. До 1977 року протягом двох років перебував під наглядом кафедри психіатрії медінституту з приводу неврастенії, астено-депресивного синдрому, а з 18 квітня по 6 червня 1977 року стаціонарно лікувався у третьому відділенні Львівської обласної психіатричної лікарні. В анамнестичних відомостях історії хвороби та карті стаціонарного хворого Івасюка В. М., прийнятого у Львівську психіатричну лікарню 18 квітня 1977 року і виписаного 6 червня того ж року, записано: «Протягом двох останніх років дуже інтенсивно працював, мало спав, однак продуктивність поступово почала спадати. Важко переживав «творчий спад», намагався працювати ще більше. Поступово з'явилась роздратованість, гарячковість, зовсім не міг спати, швидко втомлювався, відчував головні болі, різко спадав настрій, іноді з'являлися думки про самогубство, не бачив виходу із становища, яке склалося. Звертався по допомогу у клініку Львівського медінституту, приймав амбулаторно різноманітне лікування, однак без достатнього ефекту».

6 червня 1977 року Івасюк був виписаний з лікарні з діагнозом: «неврастенія, астено-депресивний синдром».

18 травня 1979 року труп Івасюка В. М. був знайдений у лісовому масиві селища Брюховичі. Оглядом місця випадку криміналістами та судовим медиком ніяких видимих ушкоджень, як і слідів боротьби на трупі і на одязі не було виявлено.

19 травня того ж року було зроблено розтин трупа експертною судово-медичною комісією у складі завідуючого кафедрою судової медицини Львівського державного медінституту, доцента, кандидата медичних наук В. М. Зеленгурова, обласного судово-медичного експерта, заслуженого лікаря УРСР К. І. Тищенко, завідуючого відділом обласної судово-медичної експертизи В. М. Нартикова.

Встановлено, що причиною смерті громадянина Івасюка В. М. було самоповішення.

Поширювані чутки про інші обставини смерті Івасюка В. М. є вигадкою.

Який же страшний це витвір! Чутки про інші обставини смерті є вигадкою... А якщо вони були — інші обставини? Відкинути їх? То, може, саме так і діяли слідчі? Переконалий, інформація у пресі тяжіла над ними, підштовхувала «підганяти» висновки під цей обнародований вердикт.

І, звичайно ж, це повідомлення значно підігріло інтерес до особи та обставин смерті композитора, адже спрацював зворотній ефект. Наслідок? Паломництво у прямому значенні цього слова до могили митця: сюди приходили протягом сорока днів плакальниці з монастиря, «буржуазні націоналісти», як їх охрестила компартійна ідеологія, а насправді — борці за національне відродження в Україні. Були серед них і батько та син Січки, котрі розповсюджували серед людей, хто приходив уклонитися прахові артиста, обурливі (з точки зору тієї ж компартійної ідеології) самотвори. Хлопці та дівчата залишали на могилі запалені свічки, полум'яні вірші, і всі люди цілком справедливо обурювалися тим, що на могилі Івасюка поставили червону тумбочку з п'ятикутною зірочкою — хоча Володя і був комсомольцем, навіть хотів вступити до лав компартії (інакше, як зазначалося, не міг би піднятися угору сходишками творчого зростання, бо компартія досить чітко контролювала цей процес!), проте всі львів'яни були переконані: Івасюк як митець стоїть поза і навіть вище громадських організацій, він сам — генератор ідей, висловлених у його талановитих піснях, тому червона тумбочка з п'ятикутною

зірочкою лише ображає пам'ять про нього. До того ж Львовом уже котилася лавина здогадок і вигадок, легенд і пліток.

Саме в ті дні газета «Ленінська молодь» устами Миколи Тороповського, повторивши по суті вирок «Вільної України», викладений в інформації «У Прокуратурі області», таврувала Петра та Василя Січків, котрі захищали чесне ім'я Івасюка, а також: плакальниць, серед яких була й дружина «колишнього бандерівського ватажка ОУН—УПА» (цитую газету — І. Л.) Романа Шухевича, шановна Наталія Романівна Шухевич-Березовська.

«Доблесні психологи», котрі спрямовували антиівасюківську пропаганду, не врахували закону протидії: чим більше вони паплюжили Івасюка й тих, хто захищав його ім'я, тим більше їм не вірили.

До слова, я не подивувався, що Володя був комсомольцем. Він, як, власне, і я, виховувався у той період історії України, коли компартія, перебуваючи у найвищій фазі свого зрощення з державними структурами, вже настільки розписала свої сфери впливу, що окрема людина, навіть та, котра вивищувалася за талантом з-поміж оточення, не могла й кроку ступити без «указівного пальця» компартії. Коли я, наприклад, прийшов у редакцію газети «Комсомолец Донбасса» з Криворізького металургійного заводу, найперше, що запитав редактор, було: «Член партії?» «Ні...» «Ти ж робітник, а вам — пріоритет...» «Не подумав...» «Дарма! Я тебе навіть заввідділом не зможу поставити, бо ти безпартійний...»

Продуктом свого часу був і Володя Івасюк. Як і мене, система привела його до думки, що без членства в компартії, котра міцно зрослася з державними та громадськими структурами, зокрема, комсомолом, йому «світило» ще довго перебувати в ролі «хлопчика для побігеньок» (так спогорда можновладці завжди споглядали на юні таланти). Тому він звернувся в партком консерваторії з питанням про можливість його членства в КПРС.

Коли митця не стало, слідчий, за узвичаєним на той час правилом, одразу ж поцікавився, чи не був композитор членом партії? (Компартія вміла берегти чистоту своїх лав — перш ніж піддати суду члена КПРС, його виключали з лав партії в первинній організації, — таким чином серед засуджених та ув'язнених «не траплялося» жодного комуніста!) Тогочасний секретар партійної організації консерваторії, доцент кафедри марксизму-ленінізму Леонтина Мельничук перелякано свідчила:

«Івасюк звертався до мене з питанням вступу в партію. Я мала з ним бесіду і пропонувала йому готуватися. Анкету я не давала Івасюку для заповнення...»

Бачте, як боялася секретар парткому за анкету, котрі видавалися в райкомі ніби величезна цінність. Якби була та анкету дала, то сама б собі вирок виголосила. Почуваючись винною лише за те, що вела мову про вступ у партію з людиною, яка заплямувала своє ім'я самогубством, Леонтина Тимофіївна, на знак виправдання, свідчила далі таке:

«Йому (тобто В. Івасюку. — Авт.) я говорила, що будемо вирішувати питання про прийняття його кандидатом у члени партії. Однак у зв'язку з тим, що він поїхав готуватися до теоретичної конференції, якимось питанням про прийняття його кандидатом було відстрочене. Потім ми думали, що він отримає премію імені Островського, і після цього буде вирішене питання з прийняттям його кандидатом в партію. В райкомі партії було узгоджене питання, тобто велася розмова. Мій заступник (секретаря парторганізації. — І. Л.) Дрожниця Леонід Макарович говорив Івасюку, що він буде прийнятий кандидатом в партію...»

Так, ми всі були продуктами свого часу і дітьми системи, життя в якій

багатьох примушувало йти до лав компартії, адже без червоної книжечки з силуетом Ілліча в кишені важче було не тільки «пробиватися в люди», а під її захистом легше робити корисні справи — на ниві літератури, журналістики й музики, зокрема.

Ось так, розписавши наперед посади, які могли обіймати лише члени партії, ця так звана громадська організація контролювала добір і розстановку кадрів, а водночас і думки, помисли, творчі пошуки не тільки робітництва, а й (і це — насамперед!) інтелігенції, котра завше відзначалася вільнодумством.

Подібне відбувалося й по смерті Івасюка: компартія почала (за допомогою своїх підручних — міліції та КДБ) контролювати і відповідно впливати на настрої мас, переслідувати тих, хто не повірив у самогубство композитора. Про поховання Івасюка мені, зокрема повідомили о дванадцятій годині дня. Із Києва до Львова протягом трьох годин я вже добратися не встигав. Та за два тижні був на Личаківському цвинтарі. Віддавши шану пам'яті талановитому музиці, з котрим знався особисто, в задумі пішов геть. Та неподалік виходу зі цвинтаря мене зупинили. Двоє. «Хто ви?» — «А ви?» Один із них дістав службове посвідчення з гербом. «Прізвища, — сказав я, — не запам'ятовую, бо ж чи справжнє?» Дістав своє. Кілька хвилин молодик вивчав його. «Запам'ятали?» Він усміхнувся. А вже за кілька годин, я ще перебував у Львові, редактор газети «Вісті з України», де я тоді працював, на літучці заявив моїм колегам: «Іван засвітився у Львові...»

Це свідчить про недалекоглядність, я б сказав про глупоту деяких «прозорливців» із цієї сановної організації.

Як і все, що робилося надалі. Після повідомлення «У Прокуратурі області», за логікою, газети мали б опублікувати й підсумки розслідування справи, що, до слова, завершилася за півтора місяця після публікації. (Попереднє слідство. Доростеження — аж у січні 1980 року.) Проте цього не сталося. Нічого було сказати? Чи відчували — люди не повірять? До того ж твори артиста зникли з ефіру теле- і радіопередач, з репертуару солістів естради та вокально-інструментальних ансамблів. Зникли вони не з вини офіційного розпорядження, а завдяки «телефонному праву», котрим так уміло користувалися в ті часи інструктори від компартії та чиновники від культури.

Відтак дійшло до того, що сам пан-товариш Добрик, тодішній перший секретар Львівського обкому, розпорядився, аби йому показали ескізи пам'ятника, який батьки композитора захотіли поставити на могилі сина, і, оцінивши твір негативно, — знову ж: не офіційно, а кулуарно! — рішуче висловився проти встановлення пам'ятника, котрий нині вже стоїть на могилі митця.

Усе це, звичайно, — за законом дії зворотньої хвилі — сприяло поширенню домислів, легенд, навіть пліток...

Замок графа Шенборна. Скільки-то вікон, димарів, дверей... Усе врахував архітектор, творячи свій шедевр. А що ж зробили ми? Мине якихось п'ять-шість літ, і будемо відзначати 50-річчя цього лікувального закладу, такого популярного на Україні, особливо після Чорнобильської трагедії, котра додала до числа серцевих хворих не одну тисячу чоловік. То, може, до цього ювілею з'явиться у санаторії «Карпати» теренкур світового рівня? Як, скажімо, у Кисловодську. Впорядковані, устелені гравієм доріжки, медичні пости, де можна зміряти тиск, кафе з напоями із духмяних трав, позначки — скільки-то кілометрів від бази, така-то висота над рівнем моря і т.д. Тобто звичайнісінький цивілізований, як має бути, теренкур. Він має з'явитися.

Як має з'явитися чітка, документальна оповідь про останні дні життя

композитора Володимира Івасюка. Можливо, сподіваюсь на те, і моє дослідження стане бодай кількома новими штрихами до слова правди про життя і смерть композитора. Можливо, ці рядки спонукають до пошуку ще когось?

Отож продовжую роботу.

Санаторій «Карпати». Корпус перший. Кімната 713.

Бумеранг

Несподівані й незрозумілі для оточуючих речі навколо Івасюка почали творитися в Хмельницькому, куди він прибув як член журі конкурсу комсомольської пісні, який проводився в рамках фестивалю «Молоді голоси». Одні розповідали, що там композитора «діставали» дзвінки з погрозами, мовляв, відмовся писати кантату «Чуття єдиної родини» (до слова, на вірші Максима Рильського, твір, котрий зник разом зі смертю Івасюка), бо буде, мовляв, тобі погано. Інші, навпаки, розповідають, що Володю залякували, аби відмовився писати пісні на російськомовні тексти (до слова, на той час композитор уже скомпонував твори «Расскажи мне, отец» та «Рождение дня» на слова російського поета-пісняра Андрія Дементьєва). Треті нібито вимагали, погрожуючи, поділитися гонорарами, інакше, мовляв, розмова буде крута...

Однак... До кого я не звертався, ніхто не захотів письмово підтвердити ці факти. Тому відкидаю їх як недоведені. Хоча це аж ніяк не перекреслює прикрого факту — у Хмельницькому композитор справді був здебільшого засмучений та заклопотаний.

Достовірно ж можу стверджувати лише те, що саме в той час Володимир Івасюк мав «неприємності» (його слово) з працівниками КДБ. За два місяці до його незрозумілої смерті він у Києві розповідав мені із сумом, що вже не має сил протистояти тискові з боку працівників цієї організації, котрі надто «опікувалися» ним.

Річ у тому, що в Канаді та США вийшло кілька дисків із записами пісень буковинського митця. За законом, що діяв на той час, гонорар автор мав отримати особисто, прибувши в ті країни. І працівники КДБ «обробляли» композитора таким чином приблизно:

— Їдь, даємо паспорт і візу, отримуй свій гонорар... Але... Перед камерою телебачення заяви, що перерахуєш гонорар у Фонд миру.

— У Фонд миру не дам, — одказував Івасюк. — На будівництво музичного училища в Чернівцях віддам усі. Навіть радянських грошей докладу...

— Ні, у Фонд миру. Музичне училище побудує держава. Не бідна ж вона у нас...

До слова: нового приміщення музичне училище в Чернівцях і досі не має. Хоча держава наша і справді багата.

То, можливо, цей фактор впливав на композитора? А інший — то негідна історія з висуненням його кандидатури на здобуття Республіканської комсомольської премії імені Миколи Островського.

Уже коли композитора не стане, солістка Львівської опери Тетяна Жукова свідчитиме:

«Мені відомо, що Володю з відділу культури обкому комсомолу рекомендували його кандидатуру разом з іншими кандидатурами на отримання премії імені Островського. Це питання вирішувалося на Раді клубу творчої молоді. Голова клубу Микола Андрущенко — художник. Все правління в кількості 12 чоловік проголосувало за кандидатуру Івасюка».

А Леонтіна Мельничук, секретар партійного осередку Львівської консерваторії, заявила таке:

«Ми рекомендували кандидатуру Івасюка на отримання премії імені Островського на пропозицію обкому комсомолу. Івасюку були створені всі умови для навчання і творчої роботи».

Однак, як з'ясувалося, кандидатура улюбленця молоді, котра марила його піснями, до списку претендентів — ким? чому? на якій підставі? на якому саме етапі? — включена не була. Списки претендентів були опубліковані 24 квітня 1979 року. У день зникнення Івасюка. Серед композиторів-претендентів названо О. Киву, висунутого Спілкою композиторів України, Київською організацією Спілки композиторів України. Від Львова у список потрапив Дмитро Герасимчук за книгу «За всі роки до нашої любові». Івасюка ж ще раз образили — підтягли йому крила: пригадуєте (я вже звертав на це увагу) — його прізвища не з'явилося, коли відзначали творців спектаклю «Прапороносці» Державною премією УРСР імені Т. Г. Шевченка, а тепер — премією імені Миколи Островського. Перший удар був, звичайно ж, страшніший, проте і другий був не з числа приємних.

Траплялися в житті Володимира Івасюка і дрібніші, суто «студентські проколи», і вони також дошкуляли, адже в ті часи все, що «пахло політикою», змушувало людей тремтіти за свою подальшу долю.

Леонтіна Мельничук, секретар компарторганізації Львівської консерваторії, до слова, доцент кафедри марксизму-ленінізму, зокрема зазначала:

«На теоретичній конференції в м. Харкові виступав також студент Безрук, який отримав другу премію. Я не цікавилась (!), чому Івасюку не було нагороди за його виступ на конференції».

У цій репліці слідству — проявилася інертність доцента (може, свідомо?), хоча Володимир Івасюк виступав з темою саме її кафедри. Прояснила суть студентка Харківського інституту мистецтв Вікторія Корнієнко.

«Протягом другого дня конференції, — говорила вона, — ми перебували разом. Цього дня Володя виступав з доповіддю. Його тема була пов'язана з критикою якихось декадентських занепадливих течій у мистецтві... У доповіді його була одна невірна теза, що стосувалася співвідношення марксистсько-ленінського розуміння та буржуазної ідеології. Згодом Володя дуже сильно переживав...»

Невірна теза... А відтак неточне тлумачення класиків компартійної ідеології — Маркса та Леніна... Чи не в цьому причина викреслення імені Івасюка із списку претендентів на комсомольську премію?

Списку претендентів... Чи міг Володя дізнатися про те, що його не включено до цього списку у Хмельницькому? Міг. Ось що свідчив слідчому композитор Мирослав Скорик, котрий разом із Івасюком був серед членів журі:

«Краєм вуха я чув про те, що Івасюка цього року не висунули претендентом на премію імені Островського, але тим паче той, хто це говорив, його ж і заспокоїв, сказав, що хвилюватися не треба, вірогідно, буде висунутий наступного року. Чи був Івасюк з цього приводу засмучений, я не звернув уваги».

Невже й ви, Мирославе, були так залякані, розчавлені маланчуківською ідеологічною машиною, що забоялись навіть назвати ім'я «високопоставленої осо-

би», котра «втішала» композитора — вашого колегу? Але ж історія знає, хто був у Хмельницькому з числа працівників ЦК комсомолу України. Завідуючий лекторською групою Львівського обкому комсомолу Ростислав Вишатицький назвав цих «дядів» від культури:

«На відкритті конкурсу (у Шепетівці, а сам конкурс тривав у Хмельницькому — І. Л.), — сказав він, — був секретар ЦК ЛКСМУ Плохій, а також інструктор Лисенко і зав. відділом пропаганди ЦК ЛКСМУ Чернець В. Г. Я думаю, що протягом тижня Івасюк міг з ними вести розмову, яка його цікавила. Мені не відомо, чи Івасюк у когось з'ясував про те, які кандидатури проходять на отримання премії імені Островського. Може, й з'ясував».

Подальші події коментує, розповідаючи слідчому, мати композитора Софія Іванівна Івасюк:

«... Володя приїхав з конкурсу поїздом 24 квітня, о 8 годині 30 хвилин зайшов у квартиру. Він розповідав, що у журі було багато роботи. Він поголився, помився, поснідав. Без десяти хвилин 10 години Володя 24 квітня 1979 року вийшов із квартири. Він узяв із собою портфель з нотами та зошитами і пішов... Він сказав, що йде в консерваторію. Настрій у нього був нормальний, бадьорий, ніякого невдоволення з приводу конкурсу в м. Хмельницькому він не висловлював. Говорив, що гарно виступила «Арніка», львівський ансамбль.

...Біля першої години дня Володя прийшов додому. Я була вдома. Я зайшла в його кімнату. Він, не роздягаючись, узяв ноти, а які, я не бачила. Але я бачила, що він клав у портфель ноти. Мені він сказав, що йде знову в консерваторію. Не роздягаючись. Він не поспішав. Він не їв і я йому не пропонувала їсти, адже бачила, що йому необхідно йти. Я запитала у нього, чи він буде за годину вдома. Він сказав, що буде. Дослівно він сказав: «Так, буду». Я не дивилася на дорогу, чи пішов Володя пішки чи поїхав чим-небудь».

Живим мати бачила сина востаннє. І якби була знала, що так станеться...

Куди ж ти пішов, Володю? З ким зустрівся? Невже за дві доби — слідство вважає, що ти помер 26 квітня — ти ні з ким не спілкувався? Бути такого не може. Просто люди, котрі стикалися з тобою 24–26 квітня 1979 року, або ж мовчать — може, є на те причини?, — або ж просто не замислилися, коли саме, якого дня, о котрій саме годині — бачилися та спілкувалися з тобою.

Студент консерваторії Мирон Фуртак відгукнувся. Він, зокрема, засвідчив:

«Коли їхали з дружиною автобусом Львів–Винники в м. Львів і сиділи ми з лівого боку на передостанньому сидінні, то, не доїжджаючи 40–50 метрів до зупинки «Забава», це приблизно метрів 200 від Винниківської лікарні... ми побачили, що назустріч нашому автобусу лівою обочиною йшов Івасюк... Ми його бачили 25 квітня 1979 року, це була середа... Час був приблизно 15 хвилин на другу годину дня».

То, може, ще хтось бачив композитора 25–26 квітня? Може, працівники Винниківської лікарні, серед яких були ж медики, з котрими Володя закінчував інститут? Може, жителі Винник? Відгукніться, люди! Батьки Володі, його рідні та друзі благають — розкажіть, засвідчіть про останні години життя композитора!

Можна уявити: саме 24 квітня молодіжні республіканські газети опублікували списки претендентів на премію імені Миколи Островського. Газету, певне, тобі, Володю, навмисне підсунули — ой, були ж у тебе недоброзичливці... Коли? Після того, як ти взяв ноти і вдруге пішов до консерваторії? На жаль, не можеш ти особисто розказати про це. Я ж, тамуючи біль, мушу аналізувати факти, видобути слідством, аби хоча б трохи з'ясувати — що, де, коли і як саме сталося?

Переконалий — ти не міг накласти на себе руки. Переконані в цьому практично всі, кого опитувала львівська міліція в період з 26 квітня по 11 травня — дня, коли на тебе, точніше, на твоє охололе мертве тіло натрапив солдат розташованої неподалік військової частини 42190 Жамсунбек Чорнобаєв. Перечитуючи свідчення людей, опитаних міліцією та слідчими, звертаю увагу на спільне для всіх запитання, яке, проте, не звучить у протоколах, однак за відповідями чітко вгадується. Питання звучало, мабуть, таким чином: чи міг, на вашу думку, Івасюк вдатися до самогубства?

Ось познайомтеся з бодай деякими відповідями:

Людмила Шкуркіна, актриса Дніпропетровського драматичного театру імені Максима Горького, землячка, співачка створеного тобою в Кіцмані шкільного ВІА, котру батьки Володі воліли бачити за його дружину, зокрема, говорила:

«У Чернівцях я з ним була в останніх числах серпня, а розстались у перших числах вересня 1978 року. Коли стрічалися, то він поведився скромно, особливих розмов у нас про одруження не було, говорив, що збирається вступити у Спілку композиторів, життя собі уявляв оптимістично. Невдач у житті у нього не було (яка ж наївність! — І. Л.), він мріяв про багато що. Думок про самогубство в Івасюка не було, він не висловлював, про якісь захворювання він мені не висловлювався, але після смерті хтось казав, що він нібито наглядався психоневрологом».

А ось думка Лешека Мазепи, викладача з класу композиції Львівської державної консерваторії:

«За весь час спілкування з Івасюком я ніколи не помічав якихось відчутних відхилень від норми поведінки, згубних схильностей також не помічав».

І далі:

«Припустити, що Івасюк через свою слабкохарактерність чи слабкодухість міг підняти руку на своє життя, я не маю підстав, так як характеризував його волювою і сильною людиною».

То навіщо ж і міліція і слідство наполягали на таких відповідях, точніше на негативних відповідях? Чи не свідомо це робилося, адже «дороговказ» прокуратура вже висловила задовго до завершення слідства.

Та прошкуймо далі.

Нічого не виявив і огляд квартири композитора. Мати, котра, до слова, жила з ним у Львові тільки з вересня 1977 року (запам'ятай, читачу, цю дату — вона ще виникне згодом!) засвідчила:

«Я добре оглянула квартиру і ніяких записок не виявила від свого сина. Не виявила я також «Поліфонічну сюїту» на 5–6 нотних аркушах у чорновику, кантату «Чуття єдиної родини» на 6–7 аркушах і романс на слова Левицького (молдавський поет), живе в Чернівцях, назви точно не пам'ятаю».

Отже, ще раз виникає запитання: чи випадковим було оте домагання про самогубство? А, може, свідомо обраним? Чи не можна припустити, що Володі вже не було на цьому світі, і про це декому вже було відомо (звичайно, з числа верхівки, приналежної до командування міліцією та служителями Феміди), тож і спрямовувалися зусилля як міліціонерів, так і слідчих на пошук «згубних відхилень», висловлюваних композитором колись «думок про самогубство»?

Знайомлячись зі слідчою справою N 270, переконався: цей мотив став генеральним, жодної побічної версії достатньо простежено не було! Марними, як бачимо, виявилися й зусилля львівської міліції — чи то шукала погано, чи шукала не там, де слід, і знову ж — свідомо це робилося чи проявилось звичайнісіньке головоотяпство? Так чи ні, але Н. Н. Царьов, начальник міліції, підписав документа

№ 15/15–5826, розписавшись тим самим у нездарності міліцейських органів:

«Повідомляємо, що встановити місцезнаходження Івасюка Володимира Михайловича в період з 24 по 26 квітня 1979 року не уявилося можливим. Матеріали були направлені 19 травня 1978 року на 67 аркушах у вашу прокуратуру».

Коло, як-то кажуть, замкнулося: колишні рятівники, лікарі-психіатри стали й першими могильниками Володимира Івасюка.

Тож і думаю: а, може, хтось — один чи група — невідомий, обізнаний із фактом перебування композитора в «психушці», використав це із тим, щоб розправитися з митцем, передбачивши чи розрахувавши, яким саме шляхом піде слідство?

Дивно. Чому слідчому не спало на думку, що до «лікування» Івасюк вдався заради поновлення в консерваторії? Тоді б він шукав інші пояснення того, що сталося, і, можливо, знайшов би справжніх винуватців смерті композитора.

Ще одна дивина. «Розшукова справа за фактом смерті композитора В. Івасюка» № 239 обрамлена датами: 27 квітня — 11 травня. По-перше — назва. Заводили справу 27 квітня і вже знали, що він помер? Бо ж чому тоді назвали «за фактом смерті»? Оформляли назву не одразу, а вже коли передавали у прокуратуру? Можливо, можливо... Але. Тіло мертвого митця знайшли 18 травня, проте міліція вже 11 травня припинила його розшуки. Чому? Невже 11 травня вже знала, де він і що з ним сталося? Інакше — на якій же підставі розшуки припинено? А якщо знала — я розмірковую як звичайнісінький міщанин, — то чому мовчала? Чого очікувала? Йй-богу, — версій і версій... Так, багато незрозумілого та неоднозначного у розслідуванні причин смерті Володимира Івасюка.

Занадто багато...

Про час, про події і про себе

27 вересня 1992 року. Санаторій «Карпати».

Прекрасний замок австрійського графа Шенборна і не менш оригінальний за архітектурним стилем перший спальний корпус, зведений уже наших часів: за тишині дво- й одномісні номери із душем та великою лоджією, прекрасні холли на поверхах, які можна з повним правом назвати відео- чи телесалонами — кожен дивиться ту програму, яка його цікавить (зادля цього розписано — який поверх яку саме програму приймає). І ось тут, у холлах, раптом замислюєшся: скільки ж на стінах крові! Це враження підсилюється й у залі їдальні: у витворах художників, гончарів і ткаць — картинах, gobеленах, кераміці — переважають червоні кольори. Ось, наприклад, картина в їдальні на другому поверсі. Тема — зустріч вівчарів, що повертаються з полонини. Але ж фон, одяг, обличчя — червоні, ніби збагрені кров'ю... А де ж суто закарпатські кольори? Бузковий, зелений, білий, золотавий, блакитний, васильковий?

Відтак замислююсь над методом соціалістичного реалізму, зтеоретизованим Максимом Горьким та втіленим у життя ідеологами компартії. Мабуть, навіть не підозрюючи того, не усвідомлюючи навіть, прихильники соцреалізму (провідником його була компартія!) створили в мистецтві цілу епоху, збагрену кров'ю. Уявімо на мить, що всі твори періоду соціалістичного реалізму, тобто періоду насильницького втручання у творчість художників, зібрано в одному залі... Туди ж

страшно буде зайти! Адже скрізь превалюватиме червоне — на килимі під ногами, на гобелені, на картині, на решітці, на писанці, на кавовому горнятці, на дошці для шаткування цибулі... Свого часу у Петриківці на Дніпропетровщині практично не використовували у розписах червоні кольори. Та за роки компартійно-радянської влади червоно-криваве витіснило з розписів усі інші барви веселки.

Дивуюсь — як це тодішнє керівництво санаторію «не спромоглося» спорудити на території колишнього графського мисливського будинку пам'ятника Леніну. Ось там, скажімо, перед парадним під'їздом, де колись зупинялися фаєтони. А чого ж...

Утім непокоїть мене інше. Знімаючи компартійного ідола (і цілком, як на мене, справедливо) — українці почали повсюдно ставити на п'єдестали пам'ятники справді народному поету Тарасові Шевченку. Тобто з однієї крайності кинулися в іншу. Мені довелося бачити пам'ятники Кобзарю у багатьох містах і селах. Я абсолютно проти таких пам'ятників, адже вони не мають художньої вартості, вони не оригінальні... І нехай не обурюються українофоби (я — теж у їхньому числі), однак висловлю своє твердження: ставити пам'ятники Тарасові Шевченку треба бодай такі, як у Львові. Якщо ж вони посередні — не варто ображати поета, котрий посередності за життя не терпів.

Кожна епоха залишає по собі витвори мистецтва, за якими наступні покоління судять про суть і сутність цієї епохи. Епоха компартійного правління залишила по собі мистецтво криваве. У ньому, мистецтві часів компартійного панування, проявилася суть і сутність цієї влади. Проте будь-яка окремо взята людина, попри всі утиски з боку будь-яких правлячих кіл, полишає по собі свій неповторний слід у цій епосі: архітектурний шедевр, скажімо, посаджений парк чи сад, книгу чи картину, а найголовніше — дітей, котрі не лише наслідують, а й продовжують справу батьків.

Якщо поглянути збоку на родину Івасюків, то, погоджуючись із батьком Михайлом Григоровичем, мушу визнати: найкращим твором письменника був усе ж не роман і не повість, а власний син.

На жаль, був...

Сьогодні йому би виповнилося 45 років. Майже чотирнадцять із них його серед нас уже немає.

Чую — лунуть із танцювального залу звуки його чарівної «Червоної руті». То музиканти і співаки Віктор Чобалько, Анатолій Багір та Іван Якоб виконують чиєсь замовлення. А відтак пригадую випадкову зустріч із Володимиром Івасюком у ресторані «Метро» в Києві, на Хрещатику. Слухаючи музику, Володя говорив:

— Грати танці — то архіскладна справа. І я дивуюсь тим недалеким людям, а також музичним критикам, котрі називають «хлопців з ресторану» образливо — «лабухами» чи заробітчанами. Музики з ресторану мають бути професіоналами вищого класу. Адже їм часто-густо доводиться виконувати замовлення, а тому грати «як бітлз», як троїсті музики, як симфоджаз-ансамбль. А пісні? Один просить виконати мелодію 30-х років, інший — часів Великої Вітчизняної війни, третій — грузин, вірменин, молдованин чи росіянин — свою національну пісню. І треба негайно переключитися, щоби виконати замовлення, виконати його без фальші, з душею.

Прошкуючи до танцювального залу, стрічаю Степана, чорнороба-чорнобильця, котрий живе нині в Ужгороді (військкомат прикликав на перепідготовку, однак «кинув» у самий вир аварії, відтоді серце у Степана й «сказалося», прикувавши ще не зовсім літнього чоловіка до ліжка). Степан повертається до спального

корпусу. «Чом не там, на танцях?» — «Нещодавно тата поховав...»

У залі звучить український народний твір «Горіла сосна». «Горіла сосна-палала, під нею дівчина стояла, під нею дівчина стояла...» Лине-оповиває мелодія. Мене вона мов обпекла. Чомусь уявив отой бук (львівські журналісти якось одвезли мене в Брюховичі й показали те драматичне дерево), під яким знайшли мертвого Івасюка.

Володю, навіщо ж ти обрав саме бук? Тому, що сам — буковинець, а відтак намагався, щоб останньої миті — перед злиттям із Космосом! — прихилитись до дерева, котре дало назву краєві, де ти народився і виріс! А коли ти не сам, а хтось (і донині невідомий) обрав це дерево? Виходить, він спеціально обрав бук: буковинець (він зло радіє!), то на буківі й кінець настане! А під буком тим — портфель твій, Володю, куди ти поклав ноти (де вони? чиї хижі та брудні руки зібгали їх і, можливо, викинули геть?), а поруч — плащ, акуратно складений. Ні, не ти його, той плащ, складав — усі ж бо, хто писав про тебе спогади, твердять: ти «влітав» у кімнату чи аудиторію, різким порухом скидав плащ чи куртку й кидав їх (не складаючи, як це зафіксовано на посмертних фото) чи то на стілець, чи то на софу, чи то на ліжку... Хто ж так акуратно склав одежину?

А в кишені у тебе, Володю, була пачка «Космосу». Шість цигарок залишилося в коробці. Сьому, кажуть люди — щасливу, — ти запалив останньої миті? Немов причастя перед відходом у Космос, немов подих останнім брудом перед виходом у вічність. Але ж... Де брав ти, Володю, хто підносив тобі вогонь? Бо ж ні сірників, ні запальнички у кишенях твоїх не виявили криміналісти... Хто ж, Володю, давав тобі останній у житті твоєму вогонь, забравши натомість твоє життя?

Розмірковуючи отак, бачу фото, зроблені врівноваженими хлопцями (й не такого набачилися!), котрі «натоптували» слідчу справу N 270. Ти, Володю, напів-висисиш-напівстоїш на і біля сімнадцятиметрового бука... Ті фото — уже свідчення, документи. Документи слідства...

Ось коли відлупила бумерангом ота довідка про хворобу. Ось якою ціною — слідство визнає його самогубцем! — заплатив Володимир Івасюк за можливість отримати класичну композиторську освіту.

Якби ж то було знати...

Санаторій «Карпати», корпус перший, кімната 713.

Версії, котрі не розглянули слідчі

Та перш ніж сконцентрувати увагу на фактах бумерангу, зупинюся на тих людях, подіях та обставинах, котрі, здається, могли б дати слідчим ниточки для всебічного розплутування клубка, пов'язаного із смертю Володимира Івасюка, проте ниточками тими не стали. І насамперед, на мою думку, тому, що над криміналістами вже тяжіли оті поспішні висновки, висловлені в інформації «У Прокуратурі області».

Та все своєю чергою.

Мати небіжчика — Софія Іванівна, зокрема, говорила:
«Останнім часом до лікарів не звертався».

І далі:

«17 квітня 1979 року (зауважте — за тиждень до смерті! — І. Л.) мені Володя розповідав, що він ішов вулицею з Жуковою і Федорченко. Вулиці він не назвав. Це було вдень. Назустріч йому вискочило троє хлопців. Один із них перед ним кинув пляшку з «Шампанським». Поблизу гралися діти. Володя зауважив цьому хлопцеві, що таким чином можна покалічити дітей. Я зрозуміла з його слів, що він забіг у трамвай і хлопці зайшли у трамвай. Один із них з ножем поліз. Інший загорював йому дорогу. На зупинці Володя вийшов із трамвая. Він був тоді вдягнений у шкіряну куртку і у нього були відірвані гудзики...»

Цю картину я згодом доповню, нині ж процитую газету «Независимость» за серпень 1992 року, котра з приводу цього факту акцентує таке:

«Звичайна вулична подія чи зручний привід зав'язати «особисте знайомство» з Івасюком? Хто знає, можливо, хлопців таким чином навів на Володимира хтось третій, що замислив підступну операцію. Адже багато хто знав, що у композитора водилися як на ті часи немалі гроші. Його могли викрасти, знущатися...»

Та в цьому запитанні є один невідомий ланцюжок. Доповню його розповіддю тодішньої солістки вар'єте «Високий замок» у Львові Світлани Федорченко. Вона, зокрема, розповідала:

«Про Володю я можу сказати, що він замкнена людина, охоче в розмову не вступає. Бувало, що з ним говорили, а він замислиться зовсім про інше. В консерваторії також не вступав у контакт. Видно було, і з'являлося таке відчуття, що Володя якийсь самотній».

Це свідчить насамперед про те, що Володимир Івасюк, як і багато інших творчих людей, навіть під час розмов із друзями раптово міг замислитися — тієї миті, звичайно, його полонила музика: він бо творив завжди і скрізь. Зокрема, згадуваної вже випадкової зустрічі з ним у Києві в ресторані «Метро» я помітив, як він на серветці кидав якісь ноти, бо ж, мабуть, боявся, що загубить-забуде мелодію, що раптом запульсувала в серці.

Далі ж Світлана зупинилась на згадуваному матір'ю Володі епізоді, значно розширивши картину:

«15 квітня я, Таня і Володя поїхали о 13 годині в м. Винники на Комсомольське озеро. Їхали на таксі. Біля години побули і приїхали до нас додому, приготували обід. Вийшли ми о 17:30 з дому... На вулиці Інститутській ми зайшли в кафе, але вийшли, тому що було зайнято... Попереду нас ішло троє хлопців, двоє були кавказці, а один, мабуть, львів'янин (пам'ятаєте «Независимость» — «навів на Володимира...» — І. Л.). Один ніс пляшку «Шампанського», і цю пляшку кинув об кам'яний виступ, так як були п'яні. Вона розбилася, а там гралися діти, і Таня зробила зауваження, а потім Володя, що тут діти. Тоді вони почали лаятися, і ми пішли в інший бік. На зупинці трамвая ми з ними зустрілися. Всі вони почали приставати, чого ми хотіли, почали Володю шарпати за куртку. Я сказала, що покличу міліцію. Один із них тримав руку в кишені, і говорив, що може зарізати.

...Володя говорив, що побачить цього хлопця в місті і йому «вріже».

Отже, як бачимо, з якимись кавказцями та львів'янином у Володі намітився конфлікт за тиждень до зникнення композитора. Однак, перед тим, як навести свідчення батька Михайла Григоровича, зауважу: і мати композитора Софія Іванівна, і батько чомусь дуже негативно ставилися до солістки Львівської опери Тетяни Жукової, з якою їхній син хотів побратися. І, гадаю, мабуть, це батьківське почуття відбилосся у думках Михайла Григоровича, котрий, зокрема, свідчив:

«Я вважаю, що мій син втрапив до рук львівських злочинців, котрі могли вимагати за нього викуп, однак побачили, що у них нічого не виходить, вирі-

шили вбити його й підвісити. До цього, вважаю, причетні Жукова і Федорченко, котрі були пов'язані останнім часом з цілим рядом моментів, що стосуються сина. Зокрема, розбита пляшка з вином «Шампанське», відірвані гудзики, на куртці, про що пояснила моя дружина, телефонні дзвінки Жукової і Федорченко як 23, так і 24 квітня 1979 року, тобто в момент його зникнення».

Може, й справді можна припустити: особливо настирно дзвонили дівчата, аби забезпечити собі алібі? А якщо дівчині серце віщувало біду? Як би там не було, але конфлікт стався. І, можливо, після повернення з Хмельницького Володимир Івасюк зустрівся з тими двома кавказцями та львів'янином, щоби, як обіцяв дівчатам, комусь «врізати», а ті у відповідь помстилися...

На жаль, ця версія, як бачу за нотатками слідчої справи N 270 уваги криміналістів не привернула.

Не привернула уваги й друга ниточка із клубка. Ось вона. Михайло Григорович, батько композитора, передав слідчому аркушик із зошита чи записника і розповів:

«30 травня 1979 року я пішов на могилу свого сина, там було багато народу біля могили, зверху, на квітах на могилі сина, лежала записка, в якій повідомлялося, що троє невідомих 8 травня 1979 року запросили сина сісти в автомашину ГАЗ-24 о 19 годині 30 хвилин, після чого Володя не повернувся... Вважаю, що вона має інтерес».

Інтересу для слідства вона, ця записка, не явила. Як і свідчення лаборантки Львівської консерваторії Олександри Шепилової. Вона ж засвідчила:

«Останнього разу я бачила Івасюка 24 квітня 1979 року о 12 годині 5 хвилин. Я разом з Вакуленко Зоєю Олександрівною опускалася з другого на перший поверх Львівської консерваторії і виходила на вулицю на обід. Перед сходишками цієї миті стояв Івасюк Володимир із ще двома незнайомими хлопцями. Один хлопець був вищим за Івасюка, зодягнений у темний плащ. Другий типу Івасюка і худорлявий, темне волосся, без головних уборів. Видно, що Івасюк когось чекав у той момент... Хлопців, яких я бачила з Івасюком, у Львівській держконсерваторії бачила я вперше».

А, може, то був хтось із тих, що кидалися «Шампанським»?

Того ж таки дня викладач консерваторії Володимир Заранський, як і лаборантка, бачив серед студентів — невідомих людей, яким потрібен був Івасюк.

«Це було у вівторок 24 квітня 1979 року приблизно о 13 годині 13 хвилин, — засвідчив Володимир Іванович. — Я стояв біля консерваторії, де вікна спортзалу, біля своєї автомашини. Цієї миті до мене підійшов чоловік, що вийшов із новенького автомобіля «Москвич-1600» світло-блакитно-сірого кольору.

Цьому чоловікові 30–35 років, вище середнього зросту, середньої статури... Він звернувся до мене російською мовою: «Как лично найти Ивасюка, имеют ли композиторы занятия?»

У машині сиділо ще двоє...»

Хто вони — ці люди? Де вони тепер?

Та ось іще одна нерозплутана нитка, якій слідчі не надали значення. Студентка четвертого курсу Львівського медичного інституту Світлана Примачек зазначала про епізод у Рівному:

«Було близько 13 години. Так як не було білетів на Львів на 18 годину, то я вийшла з автостанції. Я побачила, що в моєму напрямку іде композитор Івасюк Володимир. Я його бачила неодноразово по телебаченню в м. Львові. Про нього показували навіть телевізійний фільм. Я пройшла мимо нього. Він ішов у напрямку

автостанції і перебував від нас на відстані 8 метрів від вхідних дверей автостанції. Крім того, що я сама побачила Івасюка, група пасажирів, які стояли на таксі, також почали говорити, що пішов Івасюк. Ця обставина підтверджувала, що я не могла помилитися».

Мине час.

І тільки в листопаді (попереднє розслідування справи за фактом смерті Володимира Івасюка тривало з 18 травня по 17 липня 1979 року), після повернення справи на дорозстеження, криміналісти Львова (вів справу молодший радник юстиції Я. Гнатів, а дорозстеження — молодший радник юстиції В. Шимчук) повернулися до окремих, зокрема останньої побічної версії — свідчень Студентки Примачек. Проте пішли слідчі найпростішим шляхом: зателефонували в Рівне, аби місцеві хлопці спитали на автовокзалі міста чергову та касира, людей, як видно із їхніх свідчень, дуже далеких від світу музики, до того ж, а це загальновідомо — страшенно заклопотаних, та ще й святкових днів, адже їх постійно шарпають пасажери.

Касир Катерина Ковальчук, зокрема, сказала:

«Я працюю на автовокзалі в м. Рівне. З травня 1979 року я працювала з 5 години ранку до 20 години 30 хвилин. Композитора Івасюка я в обличчя не знала. На автовокзалі я його не бачила. Якихось розмов із вживанням прізвища Івасюка я не чула того дня».

В унісон їй відповіла й Валентина Коробкова:

«З травня я перебувала на зміні з 8 ранку до 20 години. Композитора Івасюка я в обличчя не знаю, тому я не бачила його на автовокзалі. Того дня ніяких розмов на автовокзалі, хто б згадував прізвище Івасюка, я не чула».

Ось воно, рятівне для слуг Феміди свідчення. Залишалось тільки повторно запитати у Світлани Примачек. Ні-ні, не з пристрасстю, просто ще раз перепитати... Хто теревенив, що людей, причетних до справи Івасюка, залякували? Та до чого тут слідчі, якщо деякі викладачі вузів — о, я знаю те, що вони були скеровані телефонним правом! — прямо попереджували студентів не йти на могилу Івасюка, а тим паче не читати там вірші, найкраще, наголошували, взагалі не згадувати ім'я композитора, забути його до так званих кращих часів... І на підтвердження правоти своєї кивали на радіо й телебачення, мовляв, музика ж Івасюка там не звучить? Ні, то що ж ви хочете? Припускаю, мабуть, такого кшталту «батьківські поради» подіяли й на Світлану Примачек. І це відбилося в протоколі:

«— Де, коли й за яких обставин Ви познайомилися з композитором Івасюком Володимиром Михайловичем?

— З композитором Івасюком Володимиром Михайловичем я особисто не знайома. 1977 чи 1978 років він три чи чотири рази виступав по телебаченню, крім того, я кілька разів зустрічала в м. Львові на вулиці, впізнавала, адже бачила на екрані телевізора».

І далі:

«Будучи допитаною 21 травня 1979 року, Ви заявили, що 3 травня ц. р., перебуваючи на автостанції в м. Рівне, Ви зустріли Володимира Івасюка. Чи добре Ви його впізнали?

— Так, будучи допитаною 21 травня 1979 року в прокуратурі Шевченківського району м. Львова, я заявила, що 3 травня ц. р. в м. Рівному бачила Івасюка, що йшов вулицею. Мені здається, що це був він, але з повною переконаністю я цього підтвердити не можу, оскільки, як мовилося вище, особисто з ним знайома не була. Не виключено, що людина, котру я бачила 3 травня в м. Рівному, дуже схожа

на композитора Івасюка В. М.»

Ось таким чином. «З повною переконаністю підтвердити не можу», «дуже схожа на композитора Івасюка В. М.»

Мене лякає думка, котра народжується в голові: невже свідомо львівські криміналісти розчищали дорогу версії самогубства?

А мати утирала сльози. Утирали хустинами очі дівчата.

Завмер опечалений Львів. Личаківка та Брюховичі стали місцем паломництва молоді: люди не вірили в самогубство свого улюбленця.

Не вірю і я.

Дотепер.

Про час, про події і про себе

Масажний кабінет N 51. Немолода вже жінка, вклавши мене на тапчан, здається, занурює свої пальці-роботи в мій хребет. Натреновані руки одразу ж намацують викривлені місця, відтак пальці накидаються на них — масують, постукують, розтирають... І хребет, немов струна від підкручування кілочка, натягується — аж бринить.

Знаю, масажування — то робота на витримку. Адже протягом робочого дня із рук майстра-масажиста, образно кажучи, просто витікає все життя. Даючи поживу хворому, ці руки під кінець зміни здаються, розповідає молодиця, віджати ми ганчірками.

Такий, мабуть, закон природи: віддаючи людині частку себе, сам виснажуєшся. І тільки усвідомлення того, що завдяки твоїм зусиллям — фізичним чи психічним — комусь стало добре, власний організм швидко поновлює сили.

Комусь стало добре...

Думки нараз ізнову вертають мене до життя і смерті Володимира Івасюка. У мене тепер такий стан, мов у тих в'язальниць, котрі, очікуючи під дверима викликати на ту чи іншу процедуру, виймають із «целофанок» клубки ниток, беруть до рук спиці, а потім, перерахувавши петлі, починають в'язати. Светр, спідницю, кофтину собі чи дитині... Я ж сную думки. Про таку безглузду твою, Володю, смерть.

Чернівецьке та Львівське телебачення вже показали кілька передач, котрі ми порушили питання про необхідність перегляду обставин смерті Івасюка. І що? Та нічого. Хоч на зміну компартійному диктаторству прийшли так звані демократи — ох, як багато їх нашвидкуруч перелицювалися з компартійців у демократи!, — життя наше змінюється жахливо повільно. Повільно в порухах до справжньої демократії. Що ж до цін — то вони — ог-го-го! — якими темпами рвонули вгору!

Згадаймо оте перше студентське голодування у Києві. Увесь світ спостерігав за ним, студенти-українці Канади, США та Австралії також голодували на знак солідарності з київськими однолітками. Патріарх української літератури письменник-академік Олесь Гончар на знак протесту проти компартійної сваволі вийшов тоді з лав КППС і підтримав студентів. А кінцевий результат? Зняли задля ока Масола (бо ж пересадили одразу на не менш тепле крісло). Інші ж вимоги студентів невдовзі назавжди «забули». Бо ж править у нашому парламенті й

досі ота група компартійної більшості. І хоч вона свідомо розчленилася — пішла у всілякі новоутворені угруповання, проте якщо вирішується питання, що підрубує коріння під структурами, які ця група представляє, вона стрімко об'єднується, аби «зарубати» небажане рішення парламенту. Хіба доля Ланового — не приклад?

Ось так і в справі Івасюка. Телебачення виступає, газети публікують свої матеріали, а віз, як мовиться, і нині там.

Розумію — важко зводитись на нову платформу, важко зняти із себе кайдани усталеного та втовкмачуваного роками. Я й сам, до слова, — вихованець часу. Я й сам — колишній член КПРС, проте я переборював себе та обставини — вийшов із лав КПРС майже за рік до заколоту ГКЧП. Бо по-новому переосмислив роки, які прожив. Я пам'ятаю свою бабуню, батька ж — ні, бо його прикликали ще на фінську війну, а звідти — в окопи Великої Вітчизняної. 1943 року, коли вже визволяли нинішню Волинь, він пропав безвісти... І дотепер невідомо, де його бідацька могила. А проте бабуся по матері навіть загиблого не могла згадувати без злості. Я довго не міг зрозуміти причини. Аж поки не дістався підшивок газети «Вперед до комунізму», що виходила в 30-ті роки у Синельниківському районі на Дніпропетровщині, і не перечитав заміток, підписаних моїм батьком. З'ясувалося (на той час не стало вже матері, а то би вона багато чого доповнила), батько, одружившись на моїй матері без згоди на те її батьків, зокрема, бабуні моєї, «віддячив» їй: одним із перших записавшись у колгосп, він став ще й членом комітету незаможних селян, а також комісії з розкуркулення. У числі куркулів-глитайів, ясна річ, опинилася і справді заможна родина теці... Нині, коли від тих жахливих часів колективізації минуло майже шістьдесят літ, ми, нарешті, дійшли висновку, що розкуркулення — то було фактично свідоме винищення справжніх господарів, котрі уміли і любили обробляти землю, вирощувати добрі врожаї. А бабуся ж моя розуміла це від самого початку. Чому ж не розповіли мені, бабуню Христіно, чому не розтлумачили? Може, оберігали онука від жаху тої машини, котру запустив у дію Сталін та прибічники, мовляв, не дай Бог, ляпне десь, то... Так, могло статися погане, могло. Проте своїм мовчанням ви посприяли тому, що я, ваш онук, плакав у день поховання вождя народів...

«Відлига» Хрущова вперше примусила мене оцінювати все більш-менш критично. Щоправда, з висоти мого віку та освіченості. Проте епоху Брежнєва-Андропова-Черненко приймав без палких оплесків, хоча і не без вагань.

Горбачову ж повірив. Однак надто швидко його коронна фраза «процесс пошел» приїлася. А коли прибув у Прип'ять і з відстані 150 метрів побачив розвалений реактор — ми приїхали в Чорнобиль у травні 1986-го! — та співставив власні враження і розмови з тими, хто працював у зоні, із тими словами, котрі Михайло Сергійович виголосив з телеекрана, звертаючись до радянського народу, відкинув Горбачова як провідника мас.

Так, Горбачов увійшов в історію світу і як геній, і як злодій. Адже треба було бути справді геніальним злодієм, аби розвалити такого монстра, як СРСР, розхитати такий партійно-державний конгломерат як КПРС... Часом у кулуарах ми обговорювали: чи бачить Горбачов перспективу? На жаль, констатували, ні. Конструктивного плану перебудови, як з'ясувалося, він таки й не мав.

Отак знову взявся за клубок ниток... Чи ж я бачу перспективу у своєму розслідуванні справи Івасюка? Я хочу, аби з нього зняли тавро самогубця, адже, як на мене, слідчим не вдалося беззаперечно довести, що він — самогубець, інші ж версії — помер від чужої руки, просто не розглядалися. Відтак, служителі Феміди мають визнати свою неспроможність, постати перед моральним судом — адже нині,

коли минуло майже чотирнадцять літ по смерті композитора, мабуть, уже й неможливо знайти свідків для тих версій, котрі слідчі просто не розглядали, а коли не розглядали — винні. Проте, за давністю років, судити їх можна лише моральним судом.

Деякі доброзичливці мені вже радили, мовляв, кинь ти це заняття, стінку ж не проб'єш голими руками. Мовляв, у міліції, юриспруденції Львова змін сталося небагато — тож ті, хто начепив на Івасюка тавро самогубця, не будуть підрубувати гілку, на якій сидять. Я ж — упертюх. Я не змирився, коли ім'я Івасюка викреслили з програм естрадних концертів, радіо- й телепередач — у газетах завжди згадував ім'я митця, нарешті, виступив з ідеєю фестивалю «Червона рута», присвяченого пам'яті Володимира Івасюка.

Тож знову беруся за перо.

Беруся ще й тому, що не зовсім згоден з образом, який виліпив у повісті «Монолог перед обличчям сина» Михайло Григорович Івасюк. Батько зробив із сина типового комсомольського вишколянця, на виховання якого мала величезний вплив компартія. Погляньмо — секретар райкому дає коней поїхати за лікарем, він же дає «добро» на відкриття музичної школи в Кіцмані, Володя був комсомольцем, активістом Клубу творчої молоді, яким опікувався обком комсомолу, був делегатом комсомольського з'їзду, нарешті, він готувався до вступу в лави КПРС... Отаким, як бачимо, активіст — просто біографія для майбутнього секретаря спілки композиторів... Не ображайтеся, Михайле Григоровичу, без такого портрета, мабуть, навіть чотири роки тому повість не побачила би світу. Розумію...

І все ж... І все ж Володя був простим смертним у житті — і сварився, бувало, через дріб'язок, і «накривав поляну», коли того вимагали обставини, і лаявся, коли подавали негарну каву, і готовий був, як усі юнаки-максималісти, просто «врізати» негарній людині... Нарешті, будемо відвертими, він жив із жінкою протягом кількох років, не оформивши шлюбу, що з точки зору не тільки комсомольської, а й загальнолюдської моралі було негарзд... Так, Володя був страшенно талановитим у піснетворенні, але в житті — простим смертним. Як і ті, хто свідчив слідчому...

Саме тому треба пройтися сторінками слідчої справи. Сторінками слідства. Адже воно було небездоганим, як уже наголошувалося.

Санаторій «Карпати», корпус перший, кімната 713.

Газетне повідомлення диктувало

Отже, закон бумеранга спрацював безвідмовно. Та і всьому своя черга. Ось один із протоколів:

«2. Оглядом місця події від 18 травня 1979 року з 15.00 до 18.00 за участю судово-медичного експерта В. М. Нартикова та експерта ВТО УВС встановлено:

Місцем виявлення трупа є... лісовий масив селища Брюховичі. У глибині лісу від польової дороги на відстані 80 метрів від дороги, що веде від піонерського табору... і на відстані 28 метрів від стежки, що з'єднує із названою польовою дорогою, серед листяних дерев є дерево породи «бук» висотою 17 метрів, товщиною в основі стовбура 67 сантиметрів. Дерево роздвоюється на дві гілки, з відстані 47 сантиметрів від ґрунту. На висоті 1 метр 70 сантиметрів однієї з гілок є відгалуження діаметром 4 сантиметри, крона гілки торкається ґрунту: На цій гілці на відстані

70 сантиметрів від стовбура у зашморгу висить труп... Удавка зав'язана потрійним глухим вузлом, відстань від вузла на гілляці до вузла на шиї — 75 сантиметрів.

...У підшкірно-жировій клітчатці шиї та у м'язах грудей крововиливу немає. Реберні хрящі розсікаються легко, груднина ціла.

Висновок:

1. Причиною смерті гр. Івасюка В. М. стала механічна асфікція, зумовлена здавленням шиї зашморгом, що затягнувся від ваги власного тіла. Це підтверджується наявністю ознак, характерних для даного виду асфікції, — циркулярної, кососпрямованої странгуляційної борозни на шиї трупу, а також відсутністю іншої причини смерті».

Цю страшну картину доповню ще кількома деталями. Відстань від місця, де прив'язано зашморг — пасок від плаща небіжчика — у напрямку до землі — 233 сантиметри, довжина зашморгу (від гілки до шиї) — 75 сантиметрів, а зріст композитора 172 сантиметри. Склавши зріст і довжину зашморгу, неможливо не здивуватися: людина стоїть на землі. Руки вільно опущені вздовж тулуба: жодної ознаки передсмертних конвульсій. Невже й останньої миті не потягнулися ці руки, щоб послабити удавку, аби легені ковтнули цілющого повітря?

Тож одразу виникає запитання: чи при свідомості був композитор, коли зашморг затягувався? Чи не знепритомнів він спочатку від, скажімо, начиння газового балончика (у карних злочинців у кінці сімдесятих вони вже були у вжитку), а поки перебував у запамороченні, його було повішено?

Я поцікавився у слідчих: на жаль, наші криміналісти та експерти ще й сьогодні не мають апаратури та хімічних компонентів, за допомогою яких можна довести застосування проти людини газового балончика.

І ще одне. Оці розбіжності між висотою гілки від землі, довжиною зашморга та зростом Івасюка чомусь не примусили слідчих замислитися. Відтак, передали слово експертам. А ті насамперед встановили дату смерті — зробили це за годинником: стрілки зупинилися о 12 годині 50 хвилин, на годинниковому календарі була цифра «27».

Ще кажуть — мати не відчуває! Саме 27 квітня мати, котра, починаючи з вересня 1977 року (запам'ятайте цю дату — в момент, коли «Швидка» забирала сина в лікарню, матері у Львові ще не було) жила разом із сином, подала в міліцію заяву про його зникнення.

Та повернімося до експертів.

«Якихось слідів, які б засвідчували те, що годинник, вилучений з руки Івасюка В. М., відкривався з використанням твердого предмета, немає».

«Якихось технічних даних, що годинник відкривався, стрілки годинника переводилися у зворотній бік, немає. Поламка механізму годинника за повільного переведення стрілок у зворотній бік не настає. Виключається переведення календаря у зворотній бік з допомогою ключа для переведення стрілок годинника».

Зрозуміло?

А якщо припустити — годинник свідомо не заводили, хоча наперед зняли з руки Івасюка, тому він і зупинився?

Вивчають експерти також одяг померлого, тортурам піддається його тіло. Зокрема, доведено, що матеріал плаща і удавки-зашморгу ідентичний, тобто це є пасок від плаща. А потім ішлося про садна-синці на колінах, руках.

«Вони могли походити від зіткнення ноги з тупим предметом, можливо, зі стовбуром дерева, на яке була прикріплена удавка».

Бійки чи фізична боротьба геть відкидаються...

Проте пізніше завідувача кафедрою судової медицини Львівського медичного інституту доктор В. Зеленгурова пояснила механізм утворення саден на трупі так: садна на трупі були посмертного походження від механічної дії мурашок, що підтверджено й гістологічним дослідженням:

«Усі виявлені на трупі садна були абсолютно однакові — це були так звані пергаментні плями, при гістологічному дослідженні — вони посмертного походження. Садна на лівому коліні... абсолютно ідентичні всім іншим, що піддавалися гістологічному дослідженню».

Отже, сказано перше слово обвинувачення: садна-синці — то не результат бійки чи боротьби Івасюка з кимось невідомим, не результат тортур, яким піддавався він за життя, ні-ні — Боже борони! — то мурахи наслідили. До цього факту, тобто комах і мурах, я ще повернуся.

А тепер слідчі та експерти взяли за трагічний бук: живцем вирізані шматки з його кори, ті, що деформувалися в момент, коли хтось залазив на дерево, аби зав'язати (потрійним вузлом — не поспішав же) удавку, також досліджуються. І ось висновок:

«Сліди відзначені номерами 1, 2, 3, 5 (4 — від зашморга — І. Л.) могли бути нанесені взуттям самого потерпілого за умови, що останній перед смертю залазив чи намагався залізти на дерево. Вирішити це питання в категоричній формі не уявляється можливим через відсутність якихось індивідуальних ознак».

Бачте, експерт С. Крупка засумнівався. А слідчому Я. Гнатіву необхідні були факти незаперечні. Тоді на аналіз надходить все, у що був одягнений та взутий небіжчик. І тут, проте, виноситься висновок, що не задовольняє слідчого, а саме:

«На наявних предметах одягу — плащі, піджаку, штанях, трикотажній сорочці та взутті (черевиках) Івасюка В. М. частинок кори, деревини, а також плям зеленого кольору, які могли б походити від поверхні стовбура дерева з місця події, немає. Старший експерт М. А. Бойчун».

Немає доказів — то будуть. Адже на слідчого тиснуло оте повідомлення «У Прокуратурі області» — вимагало саме певних висновків. І він, слідчий, 17 липня 1979 року підписує постанову про припинення справи за фактом смерті Володимира Івасюка. А у висновках судово-медичної експертизи з'являються такі рядки:

«Експертна судово-медична комісія дала заключення, з якого випливає, що смерть Івасюка В. М. настала від механічної асфікції в результаті прижиттєвого здавлювання шиї зашморгом, що затягнувся під вагою власного тіла».

«Смерть Івасюка В. стала результатом власноручного накладання удавки на шию, що затягнулася під вагою тіла».

«Судово-трасологічною експертизою встановлено, що сліди на стовбурі дерева, на гілляці якого висів труп, залишені взуттям Івасюка В. М., коли він залазив на дерево, щоб прив'язати пасок до гілки».

Ось тобі й маєш!

Експерти дослідили: ні на взутті, ні на одязі загиблого немає часточок кори дерева, значить, він, живий, не залазив на бука, висновки ж стверджують проти-лежне. Чому? Тому, що не було знайдено того чи тих, хто саме на дерево залазив? Далі. «Затягнулася під вагою власного тіла...» Але ж чоловік обома ногами стоїть на землі! Значить — він був паралізований з допомогою газового балончика чи глухого удару, тому й завис на мотузці... Інакше, здається, не може бути, адже тіло не має ніякісіньких ознак конвульсій...

Проте батькам трагічно загиблого композитора надходить цидулка такого змісту:

«Справа за фактом смерті Вашого сина Івасюка Володимира припинена за відсутністю події злочину. Заступник прокурора Шевченківського району м. Львова, молодший радник юстиції Я. І. Гнатів».

Отже, двомісячна робота слідчих та експертів звелася до видання «на-гора» цього ненормального, нелюдського, немилосердного документа. І не випадково прокурор-криміналіст Прокуратури УРСР старший радник юстиції Пинський Л. Я., ознайомившись зі справою, «поназабивав гвіздків», 1 листопада 1979 року виніс таке рішення:

«Постанову заступника прокурора Шевченківського району м. Львова від 17 липня 1979 року про припинення карної справи за фактом смерті Івасюка Володимира Михайловича, 1949 року народження, відмінити».

Відтак карну справу почали доповнювати нові документи. Та якщо, читачу, гадаєш, що вони стосувалися отих версій, про які я писав у попередньому розділі, тобто версій, геть не розстежених, помиляєшся. Нові документи латають мішок доказів, зібраних Я. Гнатівим. Веде ж дорозстеження старший слідчий прокуратури Львівської області, молодший радник юстиції В. Шимчук.

Наведу деякі документи з нових надходжень.

Начальник Львівського обласного бюро судово-медичної експертизи Клавдія Тищенко:

«При судово-медично му розтині трупа Івасюка було встановлено, що труп не розклався, тобто не було процесу гниття, що пов'язано з температурою навколишнього середовища.

...При розтині трупа Івасюка слідів сечовини й калу не було виявлено, бо від дня настання смерті Івасюка минув значний час. Окрім того, ця ознака смерті механічної асфікції не є постійною».

А чого вартий документ, підписаний п'ятьма (для солідності!) експертами: «... Що стосується механізму утворення саден «овальної та округлої форми, розмірами 1x0,5 сантиметра до 0,5x0,3 сантиметра червоно-синюшнього кольору», то вони виникли від незначних зовнішніх впливів на труп, серед яких не можна виключати комах.

...детальніше судити про механізм утворення... саден не уявляється можливим».

То — комахи. Ніби по смерті людини, коли кров тілом не циркулює, можливі утворення саден червоно-синюшнього кольору.

А як же пояснити, що труп, котрий торкався землі, провисів більше двадцяти днів (якщо повірити, звичайно, слідству, що він і справді висів у лісі цей період), — не згнив (гниття, як пам'ятаєте, проявилось лише в початковій стадії)? До того ж ні птахи його не попусвали, ні звірі, ні всюдисущі мурахи? О, ви не знаєте слуг Феміди. Якщо докази потрібні — вони будуть. Згодяться, зокрема, й відповіді на цілеспрямовані запитання лісника Брюховицького лісництва Владислава Федоровського. А він (де ж ти був, чоловіче, що протягом трьох тижнів не обходив своїх володінь — інакше б раніше помітив мерця!), зокрема, сказав:

«Як лісникові мені це місце відоме. В нашому лісі хижих звірів немає, хіба що водяться лисиці, і в тому місці, де був знайдений труп Івасюка, лисиць не буває, вони водяться лише в глибині лісу, а труп був знайдений недалеко від піонерського табору.

До того ж вважаю, що лисиця не може їсти труп людини.

У зв'язку з цим я вважаю, що цим і було викликано те, що труп Івасюка був не пошкоджений звірями».

Бачите стиль? Немов школярик: чіткі (потрібні) відповіді — на чіткі (потрібні) запитання. Саме це, до слова, й викликає недовіру до цих свідчень.

Однак — ідемо далі.

Гниття... Понад двадцять днів труп висить — і не гние? Боже диво чи справжнісінька байка? Одначе — «Ні!» — твердять криміналісти. Наприклад, завідуючий кафедрою судової медицини Львівського медичного інституту (може, свого часу Володя складав залік чи екзамен цьому педагогу?) Володимир Зеленгуров:

«Запитання: У зв'язку з якими умовами труп Івасюка В. М., що висів біля місяця в удавці, в лісі, не розклався?

Відповідь: Для розвитку гниття трупу взагалі має велике значення середовище, в якому воно протікає. Із зовнішніх умов найбільше значення має температура, доступ кисню та вологість. Гниття розвивається найбільш активно за температури плюс 24–40 градусів. (Таке показує, зокрема, в монографії А. П. Громов. Курс лекцій з судової медицини, М., 1970, стор. 156.) За температури нижчої чи вищої за вказану мікроби гниття гинуть або діяльність їхня уповільнюється, що призводить до припинення гнилісних процесів. Уповільнення гнилісних процесів також має місце за умови підвищеної вологості. Про це говориться, наприклад, в навчальному підручнику «Судова медицина» під редакцією О. Х. Поркишняна та В. В. Томиленка (М., 1974, стор. 32). В даному випадку температура була дуже низькою, вона не перевищувала плюс 15–16 градусів і тільки наприкінці періоду — 16–18 травня 1979 року досягла плюс 23–27 градусів. При цьому необхідно мати на увазі, що вночі температура була дуже низькою і тільки нетривалий час удень досягала максимуму. Крім того, були вітри, які охолоджували труп. В той же період ішли дощі і були тумани, одяг на трупі був постійно вологим і він через низьку температуру сохнув, створюючи вологість, яка уповільнювала процес гниття. Все це й обумовило ту обставину, що труп на момент його розтину був у стані часткового (не чітко вираженого) гниття».

І навіть не виникло в криміналіста підозри: а, можливо, труп десь зберігався в холодній камері, а потім був підвішений? Не виникло. Криміналіст просто не мав права замислюватись — він відповідав на цілеспрямоване запитання слідчого, над сумлінням якого нависав, мов дамоклів меч, отой вердикт «У Прокуратурі області».

Отже, виявилось, погода... Довідку про неї люб'язно надала Львівська гідрометеорологічна обсерваторія. Зокрема, подала такий ось документ:

«За даними Львівської авіаметстанції повідомляємо погодні умови за період з 26 квітня по 18 травня 1979 року:

26.4. Похмуро, вночі дощ, вітер південно-східний 4–6 метрів на секунду. Температура 10–16 тепла.

27.4. Похмуро, вночі дощ, вітер північно-східний 2–6 метрів на секунду. Температура 10–16 тепла.

28.4. Похмуро, дощ, вітер північно-східний 2–4 метри на секунду. Температура 8–10 тепла.

29.4. Перемінна хмарність, опадів не було, вітер південно-західний 5–10 метрів на секунду. Температура 7–14 тепла.

30.4. Похмуро, опадів не було, вітер південно-західний 5–10 метрів на секунду. Температура 5–14 тепла.

1.5. Перемінна хмарність, вранці дощ, вітер південно-західний 4–6 метрів на секунду. Температура 5–7 тепла.

2.5. Перемінна хмарність, вночі дощ, вітер південно-західний 2–9 метрів на секунду. Температура 3–17 тепла.

- 3.5. Похмуро, без опадів, вітер південно-західний і південно-східний 2–6 метрів на секунду. Температура 10–16 тепла.
- 4.5. Перемінна хмарність, опадів не було, вітер південно-західний з переходом на північно-західний 3–10 метрів на секунду. Температура 5–11 тепла.
- 5.5. Перемінна хмарність, вранці дощ, вітер південно-західний 3–6 метрів на секунду. Температура 5–15 тепла.
- 6.5. Хмарна з проясненнями погода, вночі дощ, вітер північно-західний з переходом на західний 2–12 метрів на секунду. Температура 5–9 тепла.
- 7.5. Похмуро, без опадів, вітер південно-західний 3–6 метрів на секунду. Температура 2–10 тепла.
- 8.5. Похмуро, вранці дощ, вітер східний 2–6 метрів на секунду. Температура 6–8 тепла.
- 9.5. Похмуро, дощ протягом дня, вітер східний 2–5 метрів на секунду. Температура 7–12 тепла.
- 10.5. Хмарна з проясненнями погода, без опадів, вночі туман, вітер південний з переходом на північно-західний 2–8 метрів на секунду. Температура 8–13 тепла.
- 11.5. Перемінна хмарність, без опадів, вітер північно-східний 2–7 метрів на секунду. Температура 4–12 тепла.
- 12.5. Перемінна хмарність, без опадів, вітер північно-східний 2–8 метрів на секунду. Температура 7–14 тепла.
- 13.5. Перемінна хмарність, без опадів, вітер північно-західний 2–7 метрів на секунду. Температура 5–15 тепла.
- 14.5. Невелика хмарність, без опадів, вітер північно-східний 2–6 метрів на секунду. Температура 8–18 тепла.
- 15.5. Невелика хмарність, без опадів, вітер південно-східний 2–4 метри на секунду. Температура 4–20 тепла.
- 16.5. Сонячно, вітер південно-східний, 2–6 метрів на секунду. Температура 8–23 тепла.
- 17.5. Перемінна хмарність, без опадів, вітер південно-західний 2–4 метри на секунду. Температура 5–25 тепла.
- 18.5. Невелика хмарність, без опадів, вітер південно-західний 2–4 метри на секунду. Температура 10–27 тепла».

Ну, що ж — здається криміналісти переконали всіх надто допитливих: і в тому, що деякі «ознаки не є постійними», і в тому, що в Брюховицькому лісі на Львівщині немає ні звірів, ні комах, а мурашки — то ж Божі створіння! — вони людських трупів — ні-ні! — зовсім не чіпають, і в тому, що гниття — за більш ніж двадцять днів по смерті! — було тільки частковим лише тому, що, знаєте, погода ж... вона теж, мабуть-таки, з Божої ласки... сприяла, аби труп не згнив... За цими висновками (усе більше над цим замислююся!) звертаюся до незбагнених космічних сил, і лише до них: можливо, то вони потурбувалися, аби тіло великого композитора віддали землі нетлінним і неушкодженим.

Слава силам космічним! Мабуть, повторюся, дарма ти, Володю, останньої свідомої миті запалив саме «Космос». От лише одне запитання? Де ж вогню ти взяв, Володю? Чом у кишнях твоїх не знайшлося ні сірника, ні запальнички... Може, вогонь тобі вже не був потрібен?

Про це слідчі, на жаль, не замислилися... На жаль...

Та чи не найболючіше читати свідчення Вячеслава Веселовського, котрий лікував у тебе, Володю, неврастенію, котра, за висновком шановної за іменами посмертної експертизи, переросла в циклотемію. Я вже наголошував, що лікаре-

ві «Швидкої допомоги», котра прибула за хворим, відчиняв двері товариш Володі Івасюка. На жаль, незважаючи на пошуки, встановити ім'я цієї людини мені не вдалося (може, хоч тепер відгукнешся, чоловіче?), проте у виклику «Швидкої» зафіксовано: дома був присутній чоловік... А водночас у цій же картці, як і картці історії хвороби, не зафіксовано, що лікар «Швидкої», а згодом — той же Веселовський спілкувалися з ріднею композитора. Проте — чи не задля того, аби підлити масла в огонь, а, може, просто виручаючи слідчого, лікар Веселовський, коли велося вже дорозстеження справи, а саме 21 листопада 1979 року дав слідчому ось таке (цитуватиму!) свідчення:

«Зі слів матері, під час бесіди зі мною, Івасюк до надходження в лікарню протягом двох-трьох тижнів не міг спати, почав менше працювати. Як пояснила мати, Івасюк останнім часом брав ніж і ходив з ним у лісопарк «Погулянка», щоб покінчити життя самогубством. Крім того, мати пояснила, що син уже вибрав у «Погулянці» місце і навіть дерево (чи не тому було вибрано саме бук? — І. Л.), на якому він має покінчити із собою. У зв'язку з цим мати Івасюка дуже побоювалася за долю сина і вирішила покласти його в лікарню».

Люди-люди! Ну, зрозуміло, кожен з нас протягом життя щось та й збрехав! Але... таке?!

«Син не висловлював ніколи думок, що йому жити набридло» — це одне із свідчень Софії Іванівни.

А ось друге, яке також належить їй:

«Останнім часом у Володі був гарний стан здоров'я. Щоправда, бувало, він не спав, коли працював. Я говорила йому — менше працюй, щоб не перевтомитися. Пояснювала, що творчий успіх до батька прийшов після сорока років. Володя відповідав, що — я чекати буду? Однак він мене не слухався».

І далі:

«Останнім часом до лікарів не звертався».

А найголовніше свідчення дано 30 травня 1979 року:

«У вересні 1977 року я приїхала до сина і жила з ним, щоб він не почувався самотнім та помагати готувати їжу, попрати, прибрати квартиру...»

Що ж виходить?

1976 року, коли Володимир Івасюк, звичайно ж, не без допомоги порадників-студентів придумав «хід» із лікарняною довідкою, матері з ним у Львові ще не було. То як же вона могла вирішити покласти сина в лікарню?

Відтак, як же ви, докторе Веселовський, поясните мені, читачам цього есе, а головне — львів'янам свою підступність? Виручали слідчого? На вас тиснули згори? Вам погрожували? Боже, як же вам тепер дивитися в очі землякам?

Та ось остаточний документ-вирок, де повторено висновок колеги-попередника:

Постанову про припинення карної справи 17 січня 1980 року підписав старший слідчий прокуратури Львівської області, молодший радник юстиції Шимчук В. К. Вона виглядає так:

«Судово-трасологічною експертизою встановлено, що сліди на стовбурі дерева, на гілляці якого висів труп, залишені взуттям Івасюка В. М., коли він залазив на дерево, щоб прив'язати пасок до гілки...»

Ніби Володі, якщо би він захотів повіситися, треба було залазити на дерево — він міг, ставши навшпиньки, дістати гілку рукою...

Однак...

«Був у психушці — самогубець!» Про це ж повідомлено ще півроку тому в

інформації «У Прокуратурі області». Одне слово, щоби не розходитися на цю тему, бумеранг, читай — слідство, спрацював чітко.

Як і належало.

Про час, про події і про себе

28 вересня 1992 року. Санаторій «Карпати».

Слава Богу, «Независимость», нарешті, опублікувала статтю про Володимира Івасюка, підготовлену за аналізом слідчої справи N 270. Довго ж довелося чекати! Річ у тім, що кореспондент газети вивчав слідчу справу задовго до мене. Тож я очікував на публікацію. І ось чому. Разом з батьком покійного композитора, письменником Михайлом Івасюком я збираю спогади про митця. Буваю вдома в Івасюків у Чернівцях. Та навіть останніх відвідин міста на Пруті — у серпні минулого року — не зміг зізнатися Михайлові Григоровичу в тому, що розпочав власне розслідування обставин смерті його сина. Батько своє слово про сина сказав, опублікувавши спомини, навіщо ж його розчаровувати? Ні, я не ревізую батька, навпаки, багато — і за це дуже вдячний! — використовую його спомини, але... Першим ревізувати слідчу справу я не наважувався.

Тепер же, коли «Независимость» розкрила деякі сторінки слідчої справи, я також викладаю свої карти. Побіжно зазначу, що журналіст «Независимости» дуже обмежено обізнаний зі справою Володі Івасюка, тому й матеріал у газеті вийшов занадто поверховим, малодокументалізованим. І це ще раз переконало мене: так, я, котрий знався з композитором особисто, повинен сказати людям усе, що думаю про життя і смерть митця. Сказати, не зважаючи на позицію його батька, висловлену ним у повісті «Монолог перед обличчям сина».

Ще раз перечитавши статтю в «Независимости», іду в танцювальний зал санаторію: треба відволікти свою увагу, розслабитися...

...Він стояв біля входу в танцювальний хол. Сивий, згорблений, з масивною палицею у правиці. Лацкани піджака прикрашали дві нагороди «Червона Зірка» та колодочки численних орденів і медалей. Я бачив його й раніше — за ходом зрозумів: у чоловіка — протез. Бачили це та знали, мабуть, й інші відпочиваючі: проходили мимо старого, соромливо опускаючи очі.

Та лиш ветеран-інвалід опинявся за спиною, зникала з облич гостей танцювального залу маска сором'язливості, і вони водночас поринали у вир танців.

А хлопці, співаки-музиканти ансамблю «Ритми Карпат», саме заграли твір Ігоря Білозіра та Богдана Стельмаха (Ігоря, як уже зазначав, вважаю найталановитішим продовжувачем справи, початої Володею Івасюком) «Весілля». І я знову згадав композитора, адже мотиви життя і смерті Володимира Івасюка болять мені повсякчас, щодень, тим паче, що я вирішив завершити свою версію-оповідь ось тут, у санаторії «Карпати», де перебуваю на лікуванні.

Мені довелося бесідувати про останні дні життя Івасюка з багатьма людьми. І коли про це заходила мова, всі співбесідники сором'язливо опускали очі, мовляв, ми також: не віримо в самогубство митця, проте слідство ж ніби довело... Ніби... Справді ж бо — ніби! Соромилися люди ще й тому, що були безсилами зняти з артиста тавро самогубця.

І я ще й тепер гадаю: може, й донині, до цієї ось миті, комусь не вигідно переглянути слідчу справу Івасюка? Звичайно, минуло понад чотирнадцять літ по його загибелі, версії, на які слідчі свого часу не звернули уваги (може-таки й свідомо!) тепер важко перевірити, практично неможливо. Але, може, саме тому, що вони, ті версії, не досліджені слугами Феміди, необхідно визнати несумлінність слідства, а відтак і зняти з композитора тавро самогубця? Тим паче, що святійший Мстислав — глава нашої Української автокефальної православної церкви — освятив могилу мерця. А церква ж, як відомо, нелегко зважується на подібний крок.

Чому завів мову про «невигідність»?

Естрадна співачка Лідія Відаш у своїх споминах про композитора-земляка пише, зокрема, про відвідини її сім'ї в Києві композитором, бесіди з ним:

«Сказав ще, що в Москві розповів композитору Екімяну, працівникові внутрішніх справ, про те, що його переслідують дзвінки, що навколо його імені на Україні хтось свідомо поширює нісенітниці».

І далі:

«Чому так багато говорю про Екімяна та всілякі чутки. Переконана, Володя помер не своєю смертю. Він був лікарем, і коли б зважився піти із життя, він обрав би інший, значно простіший та легший крок. Про те, що помер не своєю смертю, свідчить і смерть Екімяна, що настала за два місяці по смерті Івасюка (саме два місяці тривало у Львові слідство у справі Івасюка — І. Л.) Чи не один це ланцюжок? Адже саме генерал Екімян, котрий під впливом Івасюка почав писати україномовні пісні, тримав на контролі слідство у справі Івасюка».

На жаль, у слідчій справі N 270 згадки про Екімяна і його трагічну смерть — автокатастрофа — згадок немає. Проте це, мабуть, не означає, що генерал не цікавився ходом слідства.

Пружини телефонного права діяли в ті часи безвідмовно. Головне ж — не залишали по собі документів. І я навіть не запитую слідчих, чи не тиснули, бува, на них під час їхньої роботи, адже телефонних розмов чи гримань згори не фіксувалося. Таким чином спрацьовувала тодішня система. Я навіть не здивуюся, якщо в архівах прокуратури та обкому партії не знайдеться повідомлення «У Прокуратурі області» — а там мало б зазначатися, хто готував інформацію, хто візував до друку. Немає ж вирізки з газети навіть у слідчій справі. Гадаєте — випадково?

Невеселі роздуми.

Я полишаю танцювальний зал.

Отже, санаторій «Карпати», корпус перший, кімната 713.

Замах на «Червону руту»

Відтак, надійшов час зазнайти тебе, читачу, з висновками посмертної судово-медичної експертизи. Документом, який підписали світила львівської медицини.

«1. Аналіз архівної історії хвороби Львівської обласної психіатричної лікарні на Івасюка В. М. за 1977 рік і катамнестична оцінка його поведінки й діяльності за останні два роки до смерті, дають підстави вважати, що Івасюк В. М. страждав психіатричним захворюванням у формі циклотимії. Захворювання в той період проявлялося пригніченим настроєм, рухливою заторможеністю, уповільнені-

стю інтелектуальних процесів, спадом працездатності, упертим безсонням, суїцидальними думками, що ускладнювалося рядом реактивних настроїв (виключення з консерваторії, тривога за продуктивність у роботі, яка знизилася, невдоволення собою). У процесі лікування депресивний стан змінився на гіпоманіакальний, настрої став піднесеним, життєрадісним, він став енергійним, діяльним, активним, не відчував колишньої втоми, почав працювати над новими піснями і більш серйозними творами. Відзначена зміна синдромів притаманна для фазності протікання циклотимії і підтверджує наявність цієї хвороби в Івасюка В. М.

2. ...Депресивна фаза пізніше в Івасюка В. М. повторилася в більш проявленому ступені, чому сприяв ряд психотравмуючих моментів. Однак у зв'язку з дисимуляцією свого стану та суїцидальних намірів, його поведінка зовні носила формально-впорядкований характер і тому захворювання своєчасно не було розпізнане.

3. У клінічній картині депресивної фази циклотимії можуть мати місце хворобливі ідеї про самогубство і спроби покінчити з життям.

4. Як видно із представлених матеріалів справи незадовго до самогубства у Івасюка В. М. знову почав погіршуватися його психічний стан, що зовні проявлялося малопомітними ознаками, не звертало на себе уваги оточуючих і не викликало настороженості близьких, а саме: фон настрою був пониженим, він став неговірким, трохи відсторонювався від спілкування з оточуючими, ні з ким своїми переживаннями не ділився, знизилася продуктивність у навчанні і творчій діяльності, виникла академічна заборгованість у консерваторії, труднощі у написанні складних творів. Вищезначена прихована хвороблива симптоматика ускладнилася рядом психотравмуючих моментів. Особливо звістка про те, що його кандидатура не була включена для отримання премії Островського. Все це призвело до реалізації хворобливих думок про самогубство, які й раніше звучали в його хворобливій симптоматиці. Таким чином Івасюк В. М. здійснив самогубство, перебуваючи в хворобливому стані психічної діяльності, в депресивній фазі циклотимії».

Що сказати найперше? Виявляється, лікувавши психо-депресивний синдром, лікарі просто не допомагали юнакові. Бачте, діагноз циклотимія з'являється лише в посмертному судово-медичному акті.

Друге. Заперечуючи твердження про труднощі в навчанні, заборгованість у консерваторії, наведу свідчення декана композиторського факультету Львівської державної консерваторії С. Яворського:

«Івасюка Володимира знаю як студента композиторського факультету протягом трьох років. Нині Івасюк навчається на третьому курсі, до занять за спеціальністю і теоретичних дисциплін ставиться серйозно, повністю виконує учбові завдання. Бажаючи достроково закінчити навчання в консерваторії, він з 1978/79 навчального року паралельно із заняттями на третьому курсі відвідує ряд лекцій за програмою четвертого курсу.

...Як творча індивідуальність Івасюк В. розвивається досить успішно, його твори часто звучать в ефірі, видаються в нотних видавництвах. По завершенні навчання в консерваторії Івасюк В. має всі можливості стати членом Спілки композиторів СРСР. За характером він людина спокійна, витримана, своєю популярністю не чваниться, запаморочення голови від популярності за ним не спостерігалось».

Оце вам і «академічна заборгованість у консерваторії», і «зниження продуктивності у навчальній і творчій діяльності». Аргументуючи свою незгоду з висновками світил львівської медицини, котрі, як бачимо, натягували на кисіль шкірку, зішлюся й на спогади батька композитора, котрий ретельно вів щоден-

ники, а також облік творчого доробку сина. Михайло Григорович про львівський період сина, зокрема, пише:

«Володя звертається до нових, незвичних для нього жанрів інструментальної музики, створює низку п'ес великих і малих форм, зокрема варіації на теми українських народних пісень, «Сюїту для камерного оркестру» та ін. (До слова, видавництво «Музична Україна» невдовзі видає інструментальні твори В. Івасюка, які готує до друку композитор Мирослав Скорик — І. Л.) Однак його улюбленими жанрами залишаються ліричні. Він пише у Львові понад сімдесят пісень, романсів, балад, які стають окрасою його творчості».

Додам ще й інше свідчення Михайла Григоровича, дане ним під час слідства:

«На дні народження син розповідав, що він цього року закінчить четвертий курс і залишиться написати дипломну роботу. Він говорив, що після закінчення консерваторії він одружиться. На дні народження була його любима дівчина Шкуркіна Людмила Олександрівна. Вона працює в Дніпропетровському російському театрі драми».

Йдеться про 4 березня 1979 року, коли жити Володі залишалося 50 днів. Але де ж вони, оті «хворобливі думки про самогубство»? Чоловік був настроєний оптимістично, планував своє майбутнє.

Йому, щоправда, не одного разу заважали те майбутнє здійснювати. Йому весь час шкодили. Ще в Чернівцях, потім у Львові, Києві... Українські чиновники від культури та слуги компартапарату весь час підтинали крила композитору-самородку. І факт із премією Островського, якщо піти за слідчим, на мою думку, не міг стати тією краплею, котра остаточно зламала волю молодій людині. Він був уже загартований. І бунтував проти вибудованої компартією системи, завдяки якій українці нерідко займалися самоїдством.

«Однак успіх молодого музики, — пише в повісті батько митця, — не залишається поза увагою іншої категорії людей: недоброзичливців і заздрісників. Деякі члени обласного об'єднання самодіяльних композиторів бунтують проти «Червоної рути» і «Водограю», намагаються їх затьмарити своїми скаргами у вищій інстанції. Вони нарікають на те, що радіо і телебачення передають в ефір твори «студента-медика Івасюка». їм, безперечно, ніяк не змиритися з тим, що скромний юнак, який навіть не відвідує за браком часу обласне об'єднання, здобуває республіканську аудиторію, не попросивши в них дозволу. Звичайно, заздрісники не змогли втопити в ложці води порушника їхнього спокою, але зіпсували йому святковий настрій, не дали змоги довго тішитися успіхом. У мене, батька, вони викликали тільки відразу й презирство».

У Львові ж першими приєдналися до чернівецьких «майстрів» наклепницької справи заздрісники з клубу творчої молоді, в Києві — насамперед журналісти Українського телебачення, члени Спілки композиторів України. Я давно займаюся естрадою, накопичив гори публікацій. І мене завжди дивувало, як може одна людина бути композитором, а водночас займати аж три керівних крісла. Йдеться про Олександра Білаша, зокрема. Він писав і пише гарні пісні, а водночас був тричі секретар — спілки союзної, спілки республіканської та ще й київської міської організації Спілки композиторів. Як би мене не переконували навіть у диявольській працездатності цієї людини, все одно не повірю, що він на всіх посадах сумлінно виконував покладені на нього обов'язки. Здається мені, тримали його на цих посадах за послух, тому я можу процитувати не одну тираду Білаша про шкоду естрадної пісні, про те, як композитори-аматори відбирають хліб у композиторів-

професіоналів і т. д. (його публікацій у пресі на цю тему маю достобіса — І. Л.). Не буду цього робити нині, зауважу лише, що через таких, як Білаш, компартійні чиновники суворо контролювали творчість молодих, котрі не писали партійних од. Зокрема, і творчість Володимира Івасюка.

Керувати ж у ті часи було дуже просто. Треба було лише «поставити на місце». Ризикнули заньківчани доручити написати музику до спектаклю «Прапорносії» Володимиру Івасюку — уже й поголос: «Як, до твору самого Олеся Гончара та якийсь там Івасюк?» Поставити на місце! Сказано-зроблено: до списку творців спектаклю, відзначених Державною премією України імені Т. Шевченка, композитор не втрапляє. Те ж саме виходить і з премією імені Миколи Островського. А до всього — дзвінки з погрозами, про які жалівся генералу Екімяну.

Ні, Володимир Івасюк був добряче загартований. І я просто не повірю, що не отримана комсомольська премія, яку, до слова, присуджено йому посмертно, так сильно вплинула на психіку композитора, що він вдався до самогубства.

До слова, взятися за перо мене змусили й інші обставини. Річ у тім, що й померлий композитор комусь заважав: бачте, судова справа відкрилася журналістам лише нині, коли від дня смерті минуло майже чотирнадцять літ. Раніше ж було — зась! Чи не тому, що вона, ця справа, як на мене, велася під тиском отієї інформації «У Прокуратурі області», тобто підганялася під задану програму?

Зась! — прозвучало одразу по смерті митця в багатьох аспектах. Радіо й телебачення перестали транслювати твори композитора — хтось же давав указівку на це. Знищено було й спектакль «Прапорносії». Головний художник заньківчанин Мирон Кипріян згадує:

«Прапорносії» йшли і по смерті композитора. Пригадую, як на перший спектакль, що відбувся вже після поховання Володимира Івасюка, в зал прийшли люди урочо-пригнічені. Я їх розумів: вони прийшли на зустріч з музикою композитора. А вона, присвячена подіям другої світової війни, була романтично-трагічною, як доля самого автора її, тому люди сприймали ту музику не просто як реквієм пам'яті про радянського солдата, а й як реквієм по самому митцеві, котрому судилася така трагічна, нерозгадана й досьогодні доля. Пам'ятаю, у людей, що сиділи в залі, як і в акторів, що виходили на уклін, на очах блищали сльози... То був, мабуть, перший вечір пам'яті Івасюка у Львові».

Однак, той вечір пам'яті комусь не сподобався. І їх, цих вечорів, невдовзі не стало. Бо «чисто випадково» згоріли декорації саме «Прапорносієв».

Їх не поновлювали...

Не можу змовчати й про замах на фестиваль «Червона рута», ідею якого я висловив ще в грудні 1987 року на сторінках газети «Молодь України». Завдячуючи цьому виданню і особисто редактору Володимиру Боденчукові фестиваль пам'яті композитора відбувся. У Чернівцях, потім — у Запоріжжі. Однак «Ігри-92» навколо цього фестивалю, затіяні гуренківською газетою «Україна молода», а також «Молоддю України» і «Голосом України», котрі до неї пристали, поставили під загрозу проведення третьої «Червоної рути». Не хочеться бруднити руки, оцінюючи всі фальсифікаторські ходи Богдана Білейчука та компанії, за спиною яких стояло комсомольське мале підприємство «Червона рута» з Юрієм Соколовим на чолі, зауважу лише: ми вже маємо розколотий «Оберіг» у Луцьку, через що із нас сміється весь музичний світ, давайте зіпсуємо і святу ідею «Червоної рути».

Єдине, що визнаю в позиціях розкольників-боротьбістів, це те, на чому стояв ще 1987 року: фестиваль має бути постійним чернівецьким, обов'язковим на ньому має бути виконання конкурсантами пісень Володимира Івасюка, адже фе-

стиваль присвячений його пам'яті, у рамках фестивалю має відбуватися парад зірок української естради — тих вокалістів і колективів, котрі виконували твори Івасюка ще за його життя. Приєднуюся до цілком нової пропозиції розкольників — згоден, учасники фестивалю «Червона рута» повинні зібрати кошти на спорудження пам'ятника Володимирі Івасюку в Чернівцях. До цієї справи мають долучитися лауреати і дипломанти всіх фестивалів «Червона рута», всі артисти, кого пісні буковинського самородка вивели на велику сцену, всі сучасні поп-, рок- і фольк-групи та їхні солісти, не залишаться, гадаю, осторонь і аматори.

Аналізуючи «Ігри-92» навколо «Червоної рути», замислююся: а, може, комусь і сьогодні вигідно, аби фестиваль пам'яті Володимира Івасюка, свято пісні, котре вже зажило світової слави — у жовтні 1992 року переможці запорізької «Червоної рути» з тріумфом підкорили сім країн Європи, як їхні чернівецькі попередники — американський континент! — перестало існувати? Може, і його, як свого часу композитора, також хочуть знищити?

Не вийшло. Фальсифікатори-боротьбісти не змогли перебрати собі назву популярного у світі фестивалю «Червона рута», отримали, нарешті, одкоша від ошуканого ними голови комісії Верховної Ради України з питань культури та духовного відродження Леся Танюка, котрий, звернувшись до газети «Культура і життя», опублікував таке:

«З огляду на резонанс, який має фестиваль «Червона рута», а також на криволумачення, що з'явилися впродовж останніх місяців у засобах масової інформації, просимо оприлюднити думку Комісії Верховної Ради України з питань культури та духовного відродження.

Ми підтримуємо проведення чергового фестивалю «Червона рута» згідно з його статусом і концепцією, так як і організацію інших фестивалів популярної музики під найрізноманітнішими назвами, зареєстрованими в юридичному порядку.

Місія нашої Комісії полягає в законодавчому забезпеченні «поліфонічності» мистецтва, в тому числі молодіжної музики, в демонополізації цієї сфери. Тому ми категорично проти будь-яких спекуляцій навколо фестивалівських назв, проти «війн і боїв», пов'язаних з цим. Адже суть, наприклад, не в імені «Марія», а в душі фестивалю такої назви».

Проковтнувши гірку пігулку, боротьбісти, терміново перебудувавшись, втілюють у життя проведення Міжнародного конкурсу молодих виконавців української естрадної пісні імені Володимира Івасюка. Конкурс проводитиметься раз на два роки і матиме постійну прописку в Чернівцях. Здається, все гаразд — радіти треба, бо народився ще один фестиваль! Але... Чому він проводиться саме в рік «Червоної рути»? Саме в той період, коли триває підготовка до «Червоної рути»? Ясно чому. Щоби применшити популярність «Червоної рути». Гадаю, комісія Леся Танюка і Міністерство культури України повинні втрутитися в цю справу, розділити фестивалі-конкурси по роках.

...«Червона рута-3» тріумфально відбулася в Донецьку, зібравши на концерти понад 160 тисяч шанувальників. Відкриті нею таланти — солісти Олександр Пономарьов із Хмельницького, Ірина Шинкарук із Житомира, володар гран-прі калуський гурт «Брати блюзу» — невдовзі, певен, полонять і Європу, і світ (прихильність слухачів з України вони вже завоювали!).

Натомість організований розкольникими конкурс імені Івасюка міжнародним не став, перетворився на «концерт для тата з Миколою»: крім пісень Володі Івасюка (це приємно було, звичайно, родині), майже половина учасників фіналу

в Чернівцях другою піснею виконувала твір голови журі Миколи Мозгового, а це значно знизило творчу палітру конкурсу.

Чи має майбутнє цей камерний конкурс? Мабуть, що ні. Проте, поживемо — побачимо.

Про час, про події і про себе

За вікном шумить такий благодатний цієї спраглої осені дощ. Вдивляючись у сині обриси гір, що стиха тонуть у мряці, слухаю Василя Зінкевича: закарпатське радіо частенько транслює його записи.

Василь чи не найталановитіший виконавець Володиних пісень. Якось виступаючи перед телекамерою, народний артист України дуже пристрасно говорив про композитора. На жаль, не було під рукою диктофона, проте зміст Василевого виступу передам таким, яким він упав мені на слух.

Володя народився дуже рано, говорив Василь, народився саме тоді, коли нас було задушено. І в цьому — нещастя митця. А водночас, мабуть, і щастя: такі талановиті пісні можна створити лише за умови боротьби, протистояння силам, які наш національний дух душили. Він, Володимир Івасюк, розбудив наш дух... Через це й загинув. Не помер, не вдався до самогубства, а загинув. Загинув в ім'я національної ідеї...

Пригадую, в ті перші Володині роки у Львові, ми зустрілися з ним, аби підготувати інтерв'ю про молодіжну пісню. Композитор саме клопотався діяльністю Клубу творчої молоді. Тож говорили про митців, комсомольські фестивалі. І ось тепер мені чомусь подумалося: мабуть, я погрішу проти істини, не сказавши, що комсомол чимало робив для творчої молоді, сприяв зростанню окремим творчим особистостям. Будучи підручним компартії, а в ті часи саме вона диктувала ритм життя, адже замінила собою ради всіх рівнів, комсомол Львівщини, переманивши улюбленця молоді з Чернівців — престижно ж було мати такого композитора! — таки не осоромився. Композитору надали квартиру, хоча за неї довелося добре «відробляти» — Івасюк змушений був почати на шкоду творчості брати участь у всіляких заходах, організовуваних комсомолом. Йому подобалося бути в гурті молоді, але це і виснажувало, і творчості подеколи заважало.

І слава Богу, хлопці схаменулися — щоправда, в комсомолі були вже люди нового покоління! — хоча й із запізненням республіканську комсомольську премію імені Миколи Островського Івасюку присудили. Посмертно.

Роздумуючи про все, як жив і творив, як загинув композитор Володимир Івасюк, доходжу ось яких висновків.

Я мало цитував спогади про композитора свідомо, хоча їх, спогадів, зібрано у батька композитора Михайла Григоровича Івасюка, мабуть, на десять друкованих аркушів, свідомо не зустрічався і з людьми, котрі виступили свідками, коли велася слідча справа. Я загострив головну увагу саме на слідстві — тих аргументах, які, за остаточним висновком, дали слідству та прокуратурі змогу констатувати: помер композитор унаслідок самоповішання.

Мене ці аргументи не переконали. Інших же версій, котрі б твердили про тилежне, слідство просто не розглянуло серйозно. Скажімо, ту ж мою версію, що

лікування композитора у «психушці» — то був лише крок для поновлення в числі студентів консерваторії.

Постає запитання: чи можна сьогодні — з огляду на недосконале слідство — вважати композитора самогубцем? Вважаю — ні! До слова (я ще раз повторюся) — глава Української Автокефальної Православної церкви патріарх Мстислав, перебуваючи у Львові, освятив могилу митця. Церква, як відомо ж, до самогубців ставиться досить обережно. Володимир Івасюк для неї — мученик. Таким повинні визнати його й ми всі.

Підсумую: не згоджуюся зі слідством з таких причин.

Перше — і найголовніше. Композитор таки-перебував у Рівному. Про це засвідчила, як уже писав, Світлана Примачек. Проте, коли тривало дорозслідування (чи не під тиском?) вона заявила:

«Так, будучи допитаною 21 травня 1979 року в прокуратурі Шевченківського району м. Львова, я заявила, що 3 травня ц. р. в м. Рівному бачила Івасюка, що йшов вулицею. Мені здається, що це був він, але з повною переконаністю я цього підтвердити не можу, оскільки, як мовилося вище, особисто з ним знайома не була. Не виключено, що людина, котру я бачила 3 травня в м. Рівному, дуже схожа на композитора Івасюка В. М.»

Але торік, після публікації на сторінках газети «За вільну Україну» інтерв'ю зі мною про роботу над цим рукописом, відгукнувся земляк композитора, знайомий поета Михайла Ткача та самого Івасюка, кандидат філософських наук Аурелян Марія Тушинський, котрий засвідчив:

«Остання зустріч з Івасюком була 4 травня 1979 року у Рівному. Я проваджав брата на поїзд і, проходячи через зал, відчув на собі погляд. Повертаючись з перону, побачив у найпохмурішому закутку Володимира.

— Володю, це ти? — засумнівався я.

Івасюк мовчки подав мені руку. На його обличчі я бачив відчуженість і втоми. А ще точніше — якусь внутрішню скутість. На запитання він відповідав формально. Мені не вдалося навіть з'ясувати: приїхав він чи збирається від'їжджати.

Останньою спробою розворушити його було запитання про пісню «Аве Марія». Вона у нас обох викликала асоціацію: мою неньку, якій Володимир цілував руки, звали Марією. У моїй візитівці після імені, замість по-батькові, як водилося раніше у буковинців, стояло ім'я матері — Аурелян Марія Тушинський. Ось чому я запитав, як справи з піснею «Аве Марія».

— Її почули там, де я хотів.

— А коли її почую я?

— Коли перестанеш писати про натхнення, — чи то жартома чи серйозно відповів Володимир».

Чому наводжу таку довгу цитату зі спогаду Івасюкового земляка? Тому, що коли дві людини бачили Івасюка в Рівному — 3 та 4 травня, — то він, мабуть, справді там був. А це означає: загинув він не 27 квітня, як твердить слідство, а значно пізніше... До того ж пісня «Аве Марія» справді є в доробку композитора: видана посмертно «Музичною Україною», де батько композитора, аби не викинули твору духовного, замість «Аве» написав «Люба». Так вона і звучить — «Люба Маріє», хоча в оригіналі «Аве Марія».

Ось тут виникає запитання до тодішнього прокурора області Бориса Антоненка, котрий керував слідством. Ви твердите в нарисі «Доля композитора», що подзвонили в міліцію, аби там ворушилися. Добре. Але чому ж тоді «Розишкова справа за фактом смерті композитора В. Івасюка» датована рамками: 27.04

по 11.05. Може, доблесній львівській міліції вже 11 травня було відомо, де Івасюк? Чи, принаймні, його труп? Ви керували слідством — тож маєте відомості, адже 19 травня цю справу передали в очолювану Вами прокуратуру.

Додам до цього й плутанину з висновками судово-медичних експертів. Я не лікар, тому пошлюся на висновки, зроблені львівським лікарем Іриною Боднар (опубліковані як відгук на матеріал колишнього прокурора Львівської області, котрий керував розслідуванням справи Івасюка, Бориса Антоненка).

Зазначаючи, що зміст матеріалу «Доля композитора» — «гідкий, цинічний», він має «переконати читачів, що В. Івасюк — душевно хвора людина, саможубець», лікар, зокрема зазначає:

«Вже 12 років Антоненко переконує в цьому громадськість не тільки Львівщини, не тільки України, але й всього Союзу. Тих, що мають іншу думку, він називає «певними колами за кордоном», «екстремістськими елементами», особами, «які відбували покарання за свої злочини проти радянського народу». «Поширювані чутки про інші обставини смерті Івасюка В. М. є вигадкою», — заявив прокурор у пресі в 1979 році і повторює це зараз. Ось так виглядає об'єктивність по-комуністичному».

І далі лікар-професіонал аналізує:

«Хто з тверезо мислячих людей може повірити, що тіло покійника, перебуваючи тривалий час у лісі, могло просто так залишитися неушкодженим? Невже в приміському лісі нема гризунів, бездомних собак, птахів? А може тіло охороняли вартові, щоб зберегти його у цілості для слідства? Чи, може, його тримали в холодильній камері?! А хто ж так акуратно склав плащ, що лежав поруч, — чи не люди з військовою виправкою?»

Антоненко твердить, що земля була вогкою, ніяких слідів людей не було. Отже не було сліду й В. Івасюка. Логічно зробити висновок: якщо зник слід жертви, то щезли і бивць сліди. Все це підтверджує, що злочин було добре організовано».

Інакше, ніж я, аналізує лікар Ірина Бондар і деякі інші факти, наведені мною в есе. Цитую:

«А ось як далі вів слідство Антоненко. «За моєю вказівкою труп розтинав не одноособовий медик, а комісія, до якої входили завідуючий кафедрою судової медицини Львівського медінституту доцент Володимир Зеленгуров (нині покійний), обласний судовий експерт, заслужений лікар УРСР Клавдія Тищенко і завідуючий відділом обласної судово-медичної експертизи Володимир Нартиков».

Чи від вікового ослаблення пам'яті, чи від недостатньої уваги до особи завідуючого відділом обласної судово-медичної експертизи як фігури другорядної Антоненко змінив ім'я останнього, яке не Володимир, а Віктор. І був Нартиков повністю залежним від попередніх. А що Володимир Зеленгуров був особистим другом Антоненка, колишній прокурор «дипломатично» промовчав, бо з усього випливає, що, скориставшись цією обставиною, він легко міг забезпечити слідству «потрібний» висновок судмедекспертизи про самоповішення. Якщо б тіло розтинав судмедексперт одноособово, то висновок міг би бути й іншим, що значно ускладнило б роботу слідства.

Глибоко переконана, що експерти не могли прийти до такого висновку на основі медичної науки, яка дає можливість тільки встановити вид смерті, а не те, хто її здійснив. На останнє має право дати відповідь інша наука — криміналістика. Медична наука має можливість встановити, чи людина була повішена живою, чи мертвою. Наявність прижиттєвих тілесних ушкоджень, що свідчить про передсмертну боротьбу, підтверджує бивство. Але їх відсутність не може вказувати

на самогубство, бо вбивці можуть використати безпомічний стан людини (наприклад, спіяти чи ввести наркотики). По-різному реагують на смертельну небезпеку люди й психологічно. Експертиза проводилась через три тижні після смерті, що різко зменшує достовірність її висновку».

Інакше бачить лікар і факт лікування композитора, а також те, що тлумачення перебування митця у психіатричній лікарні аж ніяк не означає зниження життєдіяльності і творчої активності людини. Сперечаючись із колишнім прокурором Львівщини, вона, зокрема, зазначає:

«Посилаючись на витяг з історії хвороби дворічної давності до моменту смерті Івасюка, Антоненко «констатує», що за самогубство, здійснене в стані душевного захворювання, ніхто не відповідає. Проте судова психіатрія — предмет, який викладається на юридичному факультеті. Державний радник юстиції третього класу, заслужений юрист України, прекрасно знає, що діагноз «неврастенія, астено-депресивний синдром» — не є душевною хронічною хворобою, не впливає на дієздатність особи, що це функціональний стан нервової системи, зумовлений стресовими ситуаціями».

Додам від себе. Якщо повірити лікареві та іншим дописувачам газети «За вільну Україну», «Івасюка змусили лікуватися в психіатричній лікарні»... Якщо це справді так — то винуватці цієї акції діяли дуже далекоглядно: ось і виручив цей факт слідство. А не загинув би композитор — все одно є компромат. Бо в компартійні часи психіатричні клініки були перетворені на заклади, куди «ховали від мас інакомислячих», тож у народі склалося негативне ставлення до цих лікарень, і люди назвали їх «психушками». Ясна річ, таке тавро могло б приборкати вільнолюбивого артиста будь-якої години.

«Слідство з приводу смерті В. Івасюка, — пише лікар, — велося виключно членами комуністичної партії. Ще хочу звернути увагу на те, що медексперти і прокурори — чужинці, прислані на Західну Україну будувати «щасливе» комуністичне майбутнє «радянського народу». Вони могли це здійснювати, тільки знищуючи все українське. Хто для них В. Івасюк? Небезпечний ворог».

Підсумок другий. Слідство, на мою думку, неспроможне. Починаючи з газетного повідомлення (якого, до слова, навіть немає у слідчій справі) від 4 червня 1979 року:

«Встановлено, що причиною смерті громадянина Івасюка В. М. було самоповішення.

Поширювані чутки про інші обставини смерті Івасюка В. М. є вигадкою».

Який же, пане-товаришу Антоненко, це страшний витвір! Усі юристи, з ким я консультувався, в один голос твердять: цей опус був юридично неспроможний. І Ви, звичайно ж, це чітко усвідомлюєте. Як усвідомлюєте й те, що за законами колишнього СРСР Вас повинні були судити за використання службового становища з метою дезінформації громадськості! Яке, скажіть, Бога ради, Ви мали право за півтора місяця до завершення попереднього слідства, і за шість місяців до завершення дорозстеження твердити громадськості, що Івасюк наклав на себе руки? Ви що — випереджали слідство, тим самим спрямовуючи його в потрібне Вам русло? Аби довести факт самогубства? Я, як і будь-який рядовий юрист, міг би згодитися з Вами лише за такого формулювання: «однією з версій, які встановлюються, є самогубство...» Але ж Ви у нарисі твердите безапеляційно: «Це повідомлення (звичайно, зі згоди апарату пана-товариша Добрика, котрий на той час очолював обласний комітет компартії України!) облпрокуратури було надруковане в газетах, передане по радіо і телебаченню 4 червня 1979 року (слідство тривало тільки

два тижні!). Раніше ми не могли інформувати громадськість (не наважилися раніше збрехати?), бо велося слідство (а воно ж велося аж до другої половини січня наступного, 1980 року!)...»

Отож я прошу, Вас, пане-товаришу прокуроре, поясніть мені і читачам, яке — з точки зору юриспруденції світової — Ви мали право дезінформувати громадськість, випереджати події, впливаючи тим самим на перебіг слідства? Хто цього прагнув? Ви самотійно прийняли це рішення чи на Вас тиснули з «компартиїної гори»?

І останнє. Це есе — подорож сторінками слідчої справи. А свідкам, як відомо, вірити стопроцентово не можна. Адже люди, хто приходив до слідчого, були психологічно пригнічені, розгублені (більшість бо з них уперше, мабуть, переступала поріг прокуратури), до того ж кожен свідчив з огляду на самозахист (так ми, люди, створені). Головне ж, чому саме не вірю стопроцентово всім свідченням, це те, що записи вів слідчий, він же спрямовував розмову в необхідне йому русло. Якби сьогодні кожен із свідків перечитав свої, занотовані слідчим, свідчення, переконаний — чимало хто зробив би поправки у справі.

Відтак, якщо кожному слову слідства вірити не можу, то це есе — насамперед заклик до свідків: ви, певен, уже неодноразово проаналізували все, про що свідчили, тож, відгукніться, доповніть свої розповіді необхідними деталями, які, цілком можливо, у слідчу справу не потрапили. Це есе — також звернення до всіх, хто знав композитора Володимира Івасюка, напишіть, начитайте на диктофон усе, що знаєте про митця. Це буде великою поміччю мені, адже робота моя на виданні цієї книжки не завершується. Попереду — нові пошуки.

Завершуючи роздуми, хочу щиро подякувати всім, хто допомагав мені збирати матеріали до есе, — з Києва, Львова, Чернівців, Тернополя, Мукачєвого... Хочу подякувати й тим, хто опікувався мною в санаторії «Карпати»: там добре писалося.

Післяслово

«Червону руту» уже співав увесь світ.

І, може, саме тієї миті, коли в радіо- чи телепередачі, в кафе чи ресторані, в сільській хатині чи міському парку звучала ця незбагненна мелодія, горло її автора — поета і композитора, все тугіше затискував зашморг.

Якими ж вони були — життя і смерть Володимира Івасюка? Про це частково розповів батько композитора, письменник Михайло Івасюк у повісті «Монолог перед обличчям сина». Я ж доповнив розповідь батька. На жаль, трагічними тонами.

Батько не дуже схвально поставився до рукопису цього дослідження, а публікація уривка з есе у чернівецькій газеті «Молодий буковинець» навіть роздратувала його. Це роздратування вилилося в образливі та брудні лайки і на мою адресу, і на адресу редактора газети.

Це мене насторожило, це ще раз підтвердило мою тезу про те, що тато зробив із сина ікону, і не хоче — а чи не може! — ні на йоту відступити від створеного ним метафоризованого, безгрішного образу сина, заради цього ладен, здається, навіть не порушувати питання про повторне розслідування справи, щоб не

ворушити по-новому обставини смерті сина. Головне звинувачення батька проти мене таке: у слідчій справі, мовляв, багато брехні, тож не треба її тиражувати. Зрозуміли? Не треба тиражувати, тобто не треба розвінчувати ту брехню. Бігме! Але ж у кінці кожного тому рукою батька написано, що він з матеріалами слідства ознайомлений і згідний. Тож чому тепер, коли я використав санкціоновані (завізовані) батьком свідчення, мене автор візи вважає і ворогом його сина, і ворогом української культури узагалі? Алогічно. Тож чи сприяє позиція батька пошукам винуватців смерті Володимира Івасюка? Ні, не сприяє.

Можливо, мою версію в дечому можна й заперечити. Готовий вислухати іншу версію. Таку ж логічну. Може, тоді від своєї відмовлюся. Однак ніколи не відмовлюся від думки, що Івасюк загинув з «чиєюсь допомогою». І поки матиму сили — буду й надалі дозбирувати факти, шукати людей, котрі б пролили ще більше світла на трагічну постать митця.

Літа минають дуже швидко... Нехай мине ще десять, двадцять років. І, може статися тоді, що отой невідомий «хтось» не зможе нести із собою в могилу трагічної правди. Зізнається. Наставляй на це його, Господи!

Люди добрі! Кому хоч щось відомо про останні дні життя композитора і поета Володимира Івасюка, — повідомляйте. Буду щиро вдячний. І я, і всі, кому доля митця небайдужа.

Через п'ятнадцять літ

Минуло майже півтора року.

Брюховичі біля Львова. Озеро з дитячим табором відпочинку біля нього. Засніжені лісові стежки. Грудень 1993 року...

Разом із людьми, котрі першими із числа цивільних побачили повішеного Володимира Івасюка (ще й нині вони просять не називати їхніх імен) прошкуємо до трагічного бука, який прийняв на себе смерть композитора. Нарешті, це дерево знаходимо. П'ять ран на ньому (кору вирізали для кримінальної експертизи) вже затягнулися новим шаром «шкури». Як власне і рана в серцях людей, хто знав особисто і цінував як митця відомого українського композитора, і тих, хто змирився з офіційною версією — самогубець, і тих, хто змирився з думкою, що довести іншу версію просто неможливо... Адже минуло п'ятнадцять літ.

Один стовбур вікторієвидного дерева чиясь підступна рука вже спиляла, другий — височить у небо метрів на двадцять. А от гілка, на якій висів мрець, усихає... Правду, мабуть, кажуть у народі: «Дерево, яке прийняло на себе мерця, має й саме померти...» Мине кілька літ, можливо, цього бука не стане зовсім. Тим паче, що живі ще люди, котрі хотіли б знищити пам'ять не тільки про Володимира Івасюка, а й про місце його трагічної кончини. Отже, треба нагально звернутися через газету «За вільну Україну» до Львівського Студентського Братства, аби юнаки та дівчата обгородили це дерево парканом, поставили біля нього пам'ятний знак: місце трагедії людини, як і місце та час її тріумфу, нащадки мають пам'ятати і знати.

— Я тут бував кілька разів, коли оголосили розшуки Івасюка, — говорить один із моїх поводирів, — але повішеного не бачив. Потім оголосили зі Львова припинення пошуків. А за тиждень раптом знову — «Шукати!».

Знайшов мерця солдат військової частини, яка проводила навчання «Полювання на лисиць» — своєрідну військову гру на пошук об'єкта за радіосигналами. То, може, тут, неподалік від повішеного, й обладнали спеціальні сигнали, аби навести солдата на мерця, котрого вночі «прилаштували» на гілку цього бука? Не виключаю цього. У ніч на 19 травня 1979 року йшов дощ, тож сліди надійно «замела» злива. Не виключаю цього... Аджє...

Пошукова справа з приводу зникнення Володимира Івасюка завершена 11 травня 1979 року. А знайшли його — 19 травня. Це стикнується зі словами свідка, котрий тут бував раніше, проте загиблого не бачив на буці.

Про це я писав у відкритому листі колишньому прокурору Львівської області Борисові Антоненку, котрий 1979 року керував ходом слідства. Лист опублікували газети — київська «Родослав», чернівецька «Молодий буковинець» та львівська «За вільну Україну». Та колишній прокурор, котрий і нині живе у Львові, відмовчався. Немає що сказати? Немає фактів для заперечення? Це — також позиція. До того ж — промовиста.

Свою позицію зайняв і нинішній прокурор Львівської області Зенон Котик — представник демократичної команди Вячеслава Чорновола. Вивчивши слідчу справу, він неодноразово заявляв на брифінгах журналістам, що не має «зачіпки», аби поновити слідство (своїм журналістським розслідуванням я, здається, доводжу, що «зачіпки» є і досить багато!), відтак здав справу в архів.

Лишається єдина надія на людське сумління. (Хоча, бачте, мої поводитирі, чи то боячись переслідувань, чи то боячись втратити роботу, не наважуються й досі назватися своїми іменами.) Тільки свідки, хто, вірячи в Бога, не захоче нести із собою таємницю в могилу, допоможуть розкрити всі сторінки цієї української національної трагедії. Пошли їм, Боже, мудрості й сили, віри і мужності, аби вони допомогли нам усім дізнатися правду про останні миті життя і тортур Володимира Івасюка. Відгукніться, люди! І ті, що в Україні, і ті, що в діаспорі: чимало музикантів, хто особисто знав Володимира Івасюка, нині живуть і творять за межами нашої держави.

...А букова гілка проклятого людьми і Богом дерева усихає. Не доведи, Господи, щоб у нас, у людей, усохла пам'ять про Митця, Поета і Композитора Володимира Івасюка, чия творчість отримала (хоч і посмертно) найпрестижнішу премію України — імені Тараса Шевченка.

Трагічна смерть Володимира Івасюка кличе нас, люди, до спокути. Ідімо ж на сповідь...

«Закатований співець»

Володимир Баслядинський

Присвячую Володимирі Івасюку в 15-ту річницю смерті.

Ти твориш небесні симфонії,
Вони руйнують державу.

Ти творив музу,
Вони творили голод і Сибір.

Ти шукав правди,
Вони шукали правди у брехні.

Ти шукав дороги до Бога,
Вони шукали шлях до сатани.

Ти відроджував націю,
Вони творили пекло на твоїй землі.

Тобі вічна пам'ять!
Їм вічне прокляття!

Спи синочку, спи,
Очка зажмури.

Матір Україна тебе заколише
Невмирущою піснею твоєю.

Зміст

Замість переднього слова	2
Про час, про події і про себе	3
Віщування космосу	4
Про час, про події і про себе	10
Студентська хитрість	12
Про час, про події і про себе	20
Бумеранг	24
Про час, про події і про себе	28
Версії, котрі не розглянули слідчі	30
Про час, про події і про себе	34
Газетне повідомлення диктувало	36
Про час, про події і про себе	43
Замах на «Червону руту»	44
Про час, про події і про себе	49
Післяслово	53
Через п'ятнадцять літ	54
<i>Закатований співець</i>	56